

**T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GÜZEL SANATLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
RESİM-İŞ EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**13-14 YAŞ ÇOCUKLARIN RESİMLERİNE CİNSEL KİMLİĞİN
YANSIMA BİÇİMLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice DURMUŞ

Van-2012

**T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GÜZEL SANATLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
RESİM-İŞ EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**13-14 YAŞ ÇOCUKLARIN RESİMLERİNE CİNSEL KİMLİĞİN
YANSIMA BİÇİMLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Hatice DURMUŞ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Handan TUNÇ

Van-2012

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	II
1. GİRİŞ.....	1
1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	4
1.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	5
1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	6
1.4. TANIMLAR.....	7
2. CİNSİYET AYRIMCILIĞININ KÖKENLERİ.....	8
2.1. CİNSİYET AYRIMCILIĞININ TARİHSEL KÖKENLERİ.....	8
2.2. SOSYO-KÜLTÜREL KÖKENLER.....	13
2.3. SOSYO-EKONOMİK KÖKENLER	17
2.4. DİNİ İNANIŞ KÖKENLERİ.....	21
3. ÇOCUK YETİŞTİRME MODELLERİNDE CİNSİYETÇİ	
YAKLAŞIMLAR	24
3.1. ÇOCUK YETİŞTİRMEDE SOSYAL ÇEVRENİN VE TOPLUMSAL	
KÜLTÜRÜN ETKİLERİ	25
3.2. ÇOCUKLARIN AİLE İÇİ ROLLERİ.....	31
4. 13-14 YAŞ ÇOCUĞUN ERGENLİK ÇAĞINA ÖZGÜ ÖZELLİKLERİ	34
4.1. ERKEN ERGENLİK DÖNEMİNİN PSİKOSOSYAL GELİŞİMİ.....	38
4.2. ERGENLİK DÖNEMİNDE CİNSELLİK.....	39
4.3. ERGENLİK DÖNEMİ DEPRESYONLARI.....	44
5. ÇOCUK RESİMLERİ ANALİZLERİ.....	47
6. SONUÇ.....	72
KAYNAKLAR	76
EKLER.....	81
ÖZET.....	82
SUMMARY.....	84

ÖNSÖZ

Her toplumda kadınlar ve erkekler için tanımlanmış farklı roller vardır. İnsanların içinde doğduğu toplum, onu kadın ve erkeğe uygun gördüğü davranış kalıpları uyarınca şekillendirir. Bireylerin kişilikleri gelişirken, karşılaştıkları durumlardan birisi de hiç kuşkusuz uygun erkek ya da kadın rolünü öğrenmeleridir. Cinsiyet rolü kavramı, kadın ve erkeğe özgü davranışlar, tutumlar, değerler, düşünce biçimleri, konuşma, oturma, yürüme, giyinme ve bireyin öz bakım becerileriyle ilgilidir.

Bireyin kendisinden beklenen uygun toplumsal cinsiyet rolünü kazanması bebeklik dönemiyle ailede başlayan ve daha sonra arkadaş, okul, medya gibi sosyal organların etkisiyle sürekli oluşturulan bir süreçtir. Cinsiyet rolünün kazanımında ekonomi, din ve hukuk gibi toplumsal kuralların yanına toplumun oluşturduğu ahlaki kurallar da önemli rol oynamaktadır.

Toplumda yer alan kurumlar, kadın ve erkek arasındaki farklılığı ne kadar çok vurgularsa, toplumda kabul edilen erkek ve kadına ilişkin özelliklerde o kadar kesin sınırlarla birbirinden ayrılır. Ayrıca kadınların kendilerini gerçekleştirememelerine ve bazı toplumsal haklarını elde edememelerine yol açar.

Bireyin toplumsal hayatta varlık göstermesi, uygun statü ve rollerde yerini alması, cinsiyet rolünü kazanması, kimlik kazanım sürecinin en son aşamasında olduğunu göstermektedir. Bu süreci sağlıklı tamamlayan bireyler, ruh sağlığı yerinde olan, olumlu bir benlik kavramı geliştirmiş bireylerdir.

Çalışmamın hazırlanması esnasında katkılarını esirgemeyen, engin bilgisi ve sabrıyla bana yol gösteren sayın danışmanım, Yrd. Doç. Dr. Handan TUNÇ' a ve manevi desteğini her zaman hissettiren aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hatice DURMUŞ

1.GİRİŞ

Bir toplumun kültürü; kadın ve erkek davranışlarının nasıl olması gerektiği, nasıl davranacakları, nasıl düşünecekleri ve toplum içinde ne şekilde aktivite gösterecekleri, karmaşık cinsiyet kalıpları ile ilgili normları ya da beklentileri içerir. Kadın ve erkeğin toplum içindeki farklı rolleri cinsellik konusunda da farklı bir boyut kazanmaktadır. Toplumumuzda erkek çocuk cinsellik konusunda özgür ve kadına göre daha fazla imtiyazlara sahip olarak yetiştirilirken, kız çocuğu genelde baskı ve kontrol altında olup daha tutucu, geleneksel rol beklentisine uygun, evlilik öncesi cinsel ilişki yasağı (bekâret) gibi cinsellikle ilgili baskılarla büyütülmektedir.

Toplumsal cinsiyet kültürel bir kategoridir. Belli bir kültürün neyin eril neyin dişil olduğuna ilişkin ortak inançlarını anlatır. Bu inançlar bütünü toplumsal cinsiyet ideolojisi olarak da adlandırmak mümkündür (Fox Kellner, 2007: 19). Belli bir toplumsal cinsiyet ideolojisinin altında yetişen, yaşayan ve çalışan erkeklerin ve kadınların özellikleri ve davranışları bu ideolojinin beklentilerinden etkilenir.

Dünyanın birçok ülkesinde ve ülkemizde hızla devam eden endüstrileşme, şehirleşme, eğitimdeki ilerlemeler ve benzeri nedenler sosyal ve kültürel bağlamda değişimler yaratmış, toplumun her bölgesinde eşit olmamakla birlikte sosyal normlar değişmeye başlamıştır.

Temelde cinsel davranışlar (deneyimler) sorumluluk üstlenmeyi ve özdenetimi gerektirdiğinden ve bu durum her iki cinsi de ilgilendirdiğinden, yalnızca genç kızların değil genç erkeklerin de kendi toplumundaki cinselliğe ilişkin kültürel değerlerin ve tabuların ne düzeyde farkında olduğunun, görüşlerinin ve davranışlarının saptanması önemlidir.

Rol, toplumsal sistem içinde belirli konumdaki kişinin nasıl davranması gerektiğini belirten normlara denir. Cinsiyet rolleri erkeklerin ve kadınların yapabilecekleri faaliyetleri sınırlayan toplumsal beklentileri içermektedir. Toplumsal beklentiler insanlara bu beklentilere uymaları konusunda bir baskı

yaratmaktadır. Cinsiyet rolleri aynı cinsiyetten olan ebeveynle özdeşleşme sayesinde içselleştiği kabul edilmektedir. (Kalan, 2011:4)

Günümüzde önyargılarını azaldığını söyleyen araştırmalar, değişen normlar nedeniyle artık ırk ya da cinsiyet ayrımcılığının açıkça gösterilmediği yerine sembolik ve dolaylı ya da gizli şekillerde ön plana çıkan önyargılarla karşılaşıldığını söylemektedir (Dökmen, 2004:103).

Bazı Batı ülkelerinde ergen cinselliği normal ve sağlıklı bir davranış olarak kabul edilmektedir¹. Örneğin İsveç Yerel Cinsel Eğitim Komisyonu öğrencilerin cinsel yaşamlarında daha mutlu olabilmeleri için cinsel konularla ilgili bilgi sahibi olunmasını önermektedir. Ancak Türk Kültürü açısından kızlar için evlilik öncesi cinsel ilişki uygunsuz davranışlar arasında yer almaktadır.² Yurt dışında yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen bulgular gençlerin 15 yaşından önce cinsel ilişkiye girmeye başladığını göstermektedir.³ Amerika'da yapılan bir çalışmada ilk kez cinsel ilişkiye giren kızların yaş ortalaması 16.2 olarak bulunurken bu oranın erkekler için 15.7 olduğu belirlenmiştir⁶. Ülkemizde ergenlik döneminde cinsel ilişkide bulunma sıklığını değerlendiren çok sayıda araştırma bulgusu olmamakla birlikte farklı araştırmalarda ergenlerin cinsel ilişkide bulunma sıklığının % 12.5-26 arasında değiştiği görülmektedir. (Siyez, 2005:44)

Ergenlik yaşının başlarına kadar çocukların ilişkilerinin ağırlık noktasını aile ve aile çevresi oluşturur. Bu döneme kadar annenin ya da babanın söyledikleri ve yaptıkları doğru olan şeylerdir ve genelde tartışmasız kabul edilirler. Ergenlik çağının başlaması ile çocuk aile içindeki geçerli değerleri, davranış kalıplarını, yaşam biçimini sorgulamaya başlar. Bu dönem, çocuğun aile içinde en azından bir özerklik kazanma, kendini kendi değerleri ile kabul ettirmeye çalışma ve aileye mesafe alma dönemidir. Türkiye'de bu süreç ilk beş yıllık eğitimin bitmesi, bazı

¹ Crockett LJ, Raffaelli M, Moilanen KL: Adolescent sexuality: behavior and meaning; in: Blackwell Handbook of Adolescence (Eds.) Adams GR, Berzonsky MD, Blackwell Publishing, 371-393, 2006.

² Çok F, Gray LA, Ersever H: Turkish university students' sexual behavior, knowledge, attitudes and perceptions of risk related to HIV/AIDS. Culture, Sexuality and Health; 3: 81-99, 2001.

³ Irwin CE, Millstein SG: Biopsychosocial correlates of risk-taking behaviors during adolescence; in Adolescent Behavior and Society (Eds.) Muuss RE: Fourth edition. McGraw-Hill Publishing Company, 1990.

çocuklar açısından çıraklığın, yaz işlerinin başlaması; daha başkaları için evin uzağında okullara gitme dönemine denk düşer.

Bu dönemde ailenin yanında başka ilişki grupları, öncelikle de akran grupları önem kazanmaya başlar. Akran grupları bir yandan ergenin karşı karşıya kaldığı sorunları açabildiği, çözüm aradığı çerçeveyi oluştururken, diğer yandan gence özerk davranışlarını sınavacağı sosyal çevreyi sunar (bkz., Buchmann, 1983, s. 82). Bu süreç ergenin aynı zamanda kendini idealleştirdiği kişilerle özdeşleştirme dönemidir. Futbol yıldızları, sanatçılar, tarikat liderleri, tabii ki mafya şefleri, çete reisleri ya da güzel kadınlar vs. aileye mesafe alma ve kendine bir kimlik edinme sürecindeki gençler için özdeşleşecekleri figürleri sunarlar.

Bu süreçte ergenlerin ana uğraşlarından biri de kimlik edinmek ve “Ben kimim?” sorusuna yanıt bulmaktır. Aileden yavaş yavaş kopuş aynı zamanda gencin, birey olarak kendi adıyla, kendi değer yargıları ve kendi rolleriyle ortaya çıkış çabasıdır.

Ergen bu dönemde farklı durumlara uygun davranış biçimleri geliştirmeye, çeşitli sorunları çözmeye uygun yetiler kazanmaya, toplumda üstleneceği rolleri (mesleki, cinsel, politik vs.) edinmeye ve toplumsal değerleri ve normları içselleştirmeye başlar. Kimlik edinme sürecinin önemli bir boyutu ergenin bir dünya görüşü edinmesi, dünyayı kendine göre açıklamaya çalışmasıdır. Bu gencin değer yargıları ve normları içselleştirmesi, bir kısmını da reddetmesi anlamına gelir. Çevresine, ilişkilerine göre genç her tür değeri ve normu içselleştirmeye (ya da reddetmeye) ve buna uygun davranışlara girmeye, roller üstlenmeye açıktır.

Kimlik edinme sürecinin ikinci bir boyutu mesleki olarak bir yöne karar vermek, geleceğini şekillendirmek konusunda adımlar atmak ve buna uygun mesleki roller üstlenmektir. Ergenlik çağının başlarında gençlerin gelecekle ilgili ütöpik rüyaları vardır. Olanaklar sınırsız gibi görünür. Yaş ilerledikçe okulda, işte gösterilen başarı ya da başarısızlığın önemi artmaya başlar. Başarısızlık, bunun sonucu olarak ortaya çıkan işsizlik ve çikışsızlık genç açısından çok sarsıcı bir deneyim olup, onu güvensizliğe ve umutsuzluğa sürükleyebilir.

Kimlik edinme sürecinin üçüncü bir boyutu, cinsel kimliğin edinilmesi, buna ilişkin rollerin üstlenilmesidir. Ergenlik dönemi genç erkeklerin ve kızların erkekliklerini ve kadınlıklarını hissettikleri, akranları ile deneyimlerini paylaştıkları, dış dünyadan edindikleri bilgilere ve izlenimlere göre kendilerine uygun erkek ve kadın rolleri üstlendikleri dönemdir. Gençler üstlenmeye başladıkları rollerin çevre tarafından da doğrulanmasına özel önem verirler. Bu dönemde erkekler, toplumdaki erkek egemen bakışa uygun olarak ne kadar güçlü, ne kadar erkek olduklarını göstermeye çalışabilirler. Cinsel bilgi eksikliği, kadın erkek arkadaşlıklarının yasak oluşu, kadınların sadece bir cinsel obje olarak gösterilmeleri bu dönemde yaşanabilecek saldırgan davranışların önemli nedenlerini oluşturur. Kısacası bu dönemde ergenin önünde üstesinden gelmek durumunda olduğu birçok ödev bulunmaktadır. Tüm bu ödevlerin başarıyla çözümünde çocukluktan itibaren edinilen donanım çok önemlidir. Ancak yeterli değildir. Ergenlik dönemi özel bir dönem, kendini arama, kendini bulma dönemidir. Bu arama döneminde yaşanan bireysel ve ailevi zorluklar, oturmuş davranış kalıpları, yerleşik değerleri, içselleştirilmiş normları olmayan genci o anda makul bir çözüm olarak görünen “suç işleme yoluna” itebilir.

1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Uygarlığın tüm kültürel ve teknolojik gelişimine karşın insan türü üzerinde belirgin biçimde, tüm dünyayı ilgilendiren cins ayrımcılığı sınıf, ırk, dil, din ayrımcılıklarının yanında daha ağır bir biçimde yaşanmaktadır. Ataerkil toplumsal yapı, yeryüzündeki bütün kültürlerde etkili ve o kültürlerin sınıf yapılarıyla da daha da ağırlaşan, ağır yaşam koşulları yaratmaktadır.

Cinsiyet ayrımcılığı, erkek ile kadın arasında toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeyi anlatır. Bu bölünme dışı cinsiyet aleyhine gelişir. Cinsiyet eşitsizliği üzerine dünya uluslar arası boyutlarda yoğun savaş vermesine karşın günümüzde gelişmiş ileri kapitalist ülkelerden totaliter rejimli feodal ülkelere kadar sorun farklı derecelerde yaşanmaktadır.

İnsanın biyolojik farklılıklarının erkek cinsiyet lehine yorumlanmasına zaman zaman bilimin, büyük ölçüde de eğitimin olumsuz etkileri olmuştur. Çocuk cinsel kimlik ve bu kimliğin rollerini önce ailede sonra okulda öğrenir. Okul, ailenin yanlış biçimlenmesini düzeltmekle yükümlü olduğu halde, çoğunlukla toplumsal gelenekler gerekçe gösterilerek üstü kapalı biçimde cinsel kimlik yani kadının ikinci cins oluşu benimsetilmektedir.

XX.yy başlarından itibaren bilimdeki gelişmeler cins ayrımcılığının biyolojik temellerini önemli ölçüde çürütmüştür. Cinsiyet ayrımcılığının aslında kültürel, politik ve ekonomik etkenlerinin çok daha önemli etkenler olduğunu ortaya koymuştur. Ancak bu etkenler farklı teorilerle savlarını kanıtlamaya çalışmışlardır. Bunun yanında, biyolojik indirgemeci argümanların çürütülmesi, cinsiyet ayrımcılığı karşısında önemli bir adımın atılmasını sağlamıştır.

Tez çalışması, toplumsal cinsiyet ayrımcılığının eğitimde de bütünüyle çözümlenmemiş bir sorun olduğunu kabul ederek, cinsiyet ayrımının sanatsal yaratımlara nasıl yansıdığını aramayı amaçlamaktadır.

Özellikle cinsel kimlik benimsemesinin, psikolojik boyutlarda ruhsal çatışmalara neden olduğu ergenlik döneminde yani 13-14 çocuklarda nasıl algılandığını saptamak amaca ulaşmada verilmesi gereken önemli soruyu oluşturmaktadır.

1.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Resim etkinliğinin sözsüz dili oluşturması ve bu yolla anlatımın kolay olması, yaşı ve kişilik özellikleri nedeniyle sözlü iletişim dışında çocukları tanımada da önemlidir. Çocuk ve ergenlik dönemi genç resimleri bireyi tanıırken zekâ ve kişiliği anlamada, çatışmaları keşfetmede bizim için önemli materyallerdir. Tüm gelişim alanlarında olduğu gibi resim gelişimi de zekâ düzeyine paralel gider. Yaşa uygun düzeydeki performanslarına göre çocukla iletişime geçilebilir ve onu tanımada bize yardımcı olur. Resim eğitimi çocuk gelişiminde öncelikli olarak duygusal gelişiminde olumlu değişimleri gerçekleştirir. Devamında da düşünme ve tercih

yapmasında doğru davranışlar sergilemesini sağlar. Freud'un belirttiği gibi göz ile düşünmeyi sağlar. Sanat bilinç ile doğayı kendi içinde birleştirir.

Okul, toplumsallaştırma etmenleri içinde aileden sonra gelen en önemli etmendir. Özellikle okuma-yazma ve gelişmiş modern aile kimliği açısından ciddi sorunlar yaşayan ülkemizde okul, bireyin toplumsallaşmasında daha farklı önem kazanmaktadır. Ders kitapları, sınıf içindeki davranışlar, öğretmen öğrenci ilişkileri çocuk üzerinde toplumsallaşmanın koşullanmasında etken rol alır. Okul ailenin olumsuz etkilerini ortadan kaldırma konusunda yoğun çaba harcaması gerekirken, ülkemizde öğretmenlerin bu konuda yeterli eğitilmemiş olmaları nedeniyle yasalar karşısında eşit olmasına karşın cins ayrımcılığına kendi yaşantıları yoluyla istemeden olumsuz katkıda bulunmaktadır.

Cinsel problemlerin tartışılmasının sadece ailede değil okulda da bir tabu olması, cinsiyet rollerinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Araştırma, insan yaşantısının en önemli dönemi olan ergenlik dönemini okulda geçiren çocukların cinsel kimlikleri ve cinsel rolleri konusunda nasıl biçimlendiklerini saptamaya çalışarak, kadın cinsiyeti aleyhine gelişen, cinsel bilincin gelişmesi karşısında ne tür önlemler alınabileceğini tartışacaktır.

Gözle görülebilir cinsel eşitsizliğin, ergenlik çağındaki çocuklarda ne tür ruhsal deformasyonlara neden olduğu kuşkusuz psikoloji biliminin araştırma kapsamında geniş biçimde yer alır. Ancak resim insanın ifade edemediklerini yansıtan bir veridir. Bu nedenle, araştırma, bütünüyle yansız ve baskı altında olmaksızın plastik dilin duyguları yansıtması verisini anlamlandıracağı için tez çalışması yöntem açısından önem kazanmaktadır.

1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

13-14 yaşlarında, temel eğitim okullarında Öğrenimini sürdüren eşit sayıdaki erkek ve kız öğrencilerin, cinsel kimliklerini ve cinsiyet rollerine bakış açılarını açığa çıkaracak temalarda resim yaptırıp bu resimlerin, sanat psikolojisi yöntemlerinden biri olan betimleme yöntemiyle analizi yapılmıştır. Analizlerin

yorumunda sanat eğitimbilimleri uzmanı olan Dr. Handan Tunç' dan bilirkişi olarak yararlanılmıştır.

İlk resim uygulamaları Van' da özel okul ve devlet temel eğitim okullarında yapılmıştır. Ülkenin gelişmişlik düzeyinin cinsel kimlik algısında fark yaratıp yaratmadığı sorusunun yanıtı ve karşılaştırma için Kocaeli ilinde devlet temel eğitim okulunda aynı yaş grubunda ikinci resim çalışmaları yapılmıştır.

Cins ayrımcılığının 13-14 yaş dönemindeki yansımalarını konu alan psikoloji ve sosyal psikoloji alanından seçilmiş kaynaklardan erkek ve kız cinsiyetlerinde belirgin rol tanımları saptanarak, bunların resimlere yansımaları, tezin kuramsal boyutunu oluşturmuştur.

1.4. TANIMLAR

ERGENLİK: Cinsi organların fizyolojik gelişmesiyle başlayan buluş çağı ergenlikle yetişkinlik arasındaki dönemdir.

GENDER (CİNS AYRIMCILIĞI): Erkek ve kadın arasındaki farklılıkların kültürel ve toplumsal olarak nasıl kurulduğunu, kadın ve erkeğin sosyal yapı içindeki durumları, kadınlık ve erkeklik kimliğinin oluşum sürecini inceleyen toplum bilimi alt dalıdır.

ATA ERKİL TOPLUMSAL YAPI: Erkek temeline dayalı toplumsal yapıdır.

SÜPER EGO: Ahlaki kurallara uygun yaşam tarzıdır.

YARATICILIK: Her bireyde var olduğu kabul edilen, bir şeyi yaratmaya iten farazi yatkınlıktır.

2. CİNSİYET AYRIMCILIĞININ KÖKENLERİ

Dünyanın oluşumundan bu yana doğada bir denge unsuru olarak yer almıştır zıtlıklar ve bu zıtlıklar aynı zamanda birbirinin varlık nedenidir. Aynı kutuplar birbirini iterken, zıt kutuplar birbirini çekiyor. Sıcak olmazsa soğuk anlamsızlaşır, doğru olmazsa yanlış tek doğru olur, iyi olmazsa kötünün olumsuzluğu fark edilmez, tıpkı kadın olmazsa erkeğin sonsuz yalnız kalacağı gibi... Doğadaki bu zıtlıkları reddetmek doğanın gerçekliğine aykırıdır.

Cinsiyet ayrımcılığı, doğadaki zıtlıklar bütününe olduğu gibi kabul etmek yerine bu zıtlıkları tek taraflı ortadan kaldırarak tek yönlü bir hâkimiyet kurma sonucunda ortaya çıkmıştır. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de cinsiyet ayrımcılığı aile içi ilişkilerden başlayarak toplumsal yaşam içerisinde her düzeyde yaşanan bir olgudur. Kadının kadın olmasından kaynaklı sorunlar tarihsel, kültürel, ekonomik ve dinsel faktörler nedeniyle görmezden gelinmektedir. Ayrıca kadın sorunu indirgemeci bir mantıkla ele alınarak politikada malzeme olarak kullanılmaktadır. Cinsiyet ayrımcılığı ya da kadın sorunu derin tarihsel kökenleri olan bir sorundur. Kadın sorununu doğru tahlil edebilmek için sorunun kökenini doğru tespit etmek gerekir. Kadın sorunu sınıflı toplumlarla birlikte ortaya çıkmış ve bir toplum biçiminden diğerine devredilerek günümüze kadar gelmiştir.

2. 1. CİNSİYET AYRIMCILIĞININ TARİHSEL KÖKENLERİ

Toplumların gelişim tarihine kabaca bir göz atıldığında kadının toplumdaki yeri ve konumunun birçok etkene bağlı olarak değiştiği görülmektedir. Fakat genel olarak kadın ezilen taraf olmuş ve erkeğin gerisinde bir kimlik kazanmıştır.

Tarih boyunca kadın sayısız rollerde bulunmuş yeri gelmiş bu rolleri seçme hakkı sunulmuş, yeri gelmiş bu roller zorla kabul ettirilmiş. Kadına atfedilen ve atfettirilen bu roller “kadın olmak” sorununu ortaya çıkarmış. Mitlerden, dinlerden, törelerden, yaşam biçimlerinden kaynaklanan, ama mutlak ekonomik ve politik inançlar, düşünceler doğrultusunda desteklenen bu roller, işlevlerin ve imgelerin, kadının fizyolojik özellikleriyle doğrudan doğruya bağlantılı olduğu söylenemez.

Anaerkil dönemi izleyen çağlarda, üretim tüketim ilişkileri bağlamında mülkiyetin erkeğin eline geçmesiyle, servet artışı erkeğin giderek önem kazanmasına ve erkeğe dayalı bir miras hukukunun oluşmasına neden olmuştur ve analık hukuku (anaerkillik) böylece yıkılmıştır. Analık hukukunun(anaerkillik) yıkılışı kadın cinsinin tarihsel kaybı olmuştur.

Kadınlar yıllarca tarih sahnesinde figüranlık yapıp kendi geçmişlerinden, başrolde oynadıkları günlerden habersiz yaşadılar çünkü onlar adına yazılmış bir tarih yoktu. Geleneksel tarih yazıcılığı, kadını unuttur. “İnsanoğlu” diye başlayan bir tarih cümlesinin cinsiyetçi tutumu daha başlangıçta açığa çıkar. Geleneksel tarih yazıcılığı “ insanoğlu” diye başlayan bir cümle de erkeklerin yaşam pratiklerinden kaynaklanan olayları kendisine konu edinir, onun öznesi erkektir. Çünkü insanoğlu odur. Hep özne erkek olarak alınmıştır. Örneğin tıp kitaplarında “insanoğlu” olarak tanımlanan erkek bedenidir. Hastalıklar, anatomi – üreme organları hariç – hep erkeğe göre tanımlanmıştır. Yani bilim erkeği tanımlamış ve erkeğe göre tanımlanmıştır. Bu tarih, kadınların dövüşmediği savaşların, fetheden konumunda olmadığı kahramanlıkların, kadınların yer işgal etmediği parlamento gibi kurumların tarihidir. Olayların üzerinde geliştiği zemin, bunların ortaya çıkmasını hazırlayan gerçek nedenler ve kişilerle ilgilenilmez, önemli olan sonuçtur. Sonucun ortaya çıktığı alan ise, genelde kamusal alanın sınırları içindedir ve bu sınırlar içinde, tarihin öznelerinden biri olan kadın yoktur. Yani tarih sahnesinde kadınların rolü yoktur. Sadece tarih alanında değil, coğrafya, ekonomi, demografi, antropoloji, siyaset bilimi ve psikoloji alanlarında da söz konusu kadın olduğunda yetersiz kalmışlardır.

Tarihin coğrafya, ekonomi, demografi, antropoloji, siyaset bilimi ve psikoloji gibi bilim dallarıyla düzenli ilişkide olması gerektiğini savunup, onu tüm uzmanlık tarihlerinin toplamı olarak gören daha bütüncül tarih anlayışları bile, kadın söz konusu olduğunda yetersiz kalırlar.

Anaerki, toplum ya da bilimsel açıdan ilkel komünal toplum, henüz özel mülkiyetin, sınıfların, sömürünün, devletin olmadığı, genel olarak toplumda sınıf egemenliğine dayalı ilişkilerin ve dolayısıyla onun ürünü ya da uzantısı öteki toplumsal sömürü ve ezme biçimlerinin ortaya çıkmadığı, bu çerçevede cins

ezilmişliğinin de bulunmadığı bir toplum biçimidir. Bu sınıfsız, sömürsüz, mülkiyetsiz, devletsiz bir toplumdur. Böyle bir toplumda kadın, üretimdeki ve genel toplumsal ilişkileri içindeki yerinden gelen belirgin bir üstünlüğe sahiptir. Fakat bu sonradan ekonomik güce, maddi ve manevi baskıya dayalı olarak erkeğin kadın üzerindeki kurduğu egemenlikten tamamen farklıydı.

Dişi cinsin doğada temel cins olduğu ve cinsler arasında büyük ayrılıklar bulunduğu, uzun yıllar önce, Briffault tarafından, **toplumsal kökenlerin anaerkilliği** kuramı ile açıklanmıştır. (BRİFFAULT, 1990:23) Erkeklerin, yavruya bakmada dişiye yardım edecek duruma uyarlandığı birkaç tür dışında bütün türlerde ve özellikle memelilerde, yalnızca dişilerin yavrularını beslediği ve koruduğu genel kural olarak benimsenmiştir.

Tarihsel ve antropolojik incelemeler sonucunda, o zaman ki insan topluluklarının küçük kabileler halinde yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Bu kabile yaşamı içinde bir komünal mülkiyet ortaklığı bulunduğu, kadının bir dizi avantajından dolayı bu toplumda öne çıktığı, otorite sahibi olduğu, manevi saygı gördüğu kanıtlanmıştır. Soy zinciri kadına göre belirleniyordu.

Bu dönemlerde iş bölümü cinslere göre yapılmaktadır. Erkek avcı, işçi, kadınlarsa çocukların yaratıcısıdır. Yalnızca yaşamın yaratıcıları değil yaşamın gerekliliğinin ve yaşamın kolaylaştırıcılığının da üreticisidirler. Erkek avcılıkla uğraşırken kadın, yiyecek toplayıcılığı yapmaktaydı, toprağı işlemekteydi; yiyecekleri pişiren, gelecekte kullanmak üzere onları saklama koşullarını keşfetmekteydi. Yabani bitkileri ekip biçmeyi öğrendiler, sanat, tıp ve dil gelişiminde önemle ilerlediler, hayvanları evcilleştirdiler ve kültür yaşamının var olması için kaçınılmaz koşul olan yerleşim yerlerini kurdular. Kadın; dünyaya, evrene ve yaşama ilişkin, deney ve gözlemlere dayalı ampirik bilginin kategorize edilerek saklanması, bu bilgilerin sistematik olarak kuşaktan kuşağa aktarılmasında öncül rol oynamıştır. Bütün bunlar anaerkilliğin ataerkillikten önce yaşandığını gösteren kanıtlardan bir kaçıdır. Ana tanrıçalar, antik mitolojilerde üremeyi ve bereketi simgeleyen, insanlığın, özellikle de kadının koruyucuları olarak düşünölen tanrısal doğüstü varlıklardır. Doğurganlığı, verimi, üreticiliği simgeleyen ve daha yeni taş döneminden başlayarak tek tanrılı dinlere değil değişik

adlarla binlerce yıl yaşayan ana tanrıçanın betimlemelerine ilk kez Anadolu'da rastlanmaktadır. Anadolu dışında İ.Ö. IV. Bin yıla doğru Ukrayna ovalarında, Fransa'da Marne bölgesindeki yer altı mezarlarında (hypogeum) İ.Ö. III. Binyıl sonunda kayalara oyulmuş ana tanrıça heykellerine rastlanmaktadır. Henüz erkek tanrıların görülmediği dönemde üremede erkeğin rolünün anlaşılması ve ekonomide sapan aracılığı ile toprağın işlenmeye başlanması ile birlikte patrimonial (ataerki) düzen ağır ağır yerleşmeye başlamıştır. Bu değişimin M.Ö. 6000-3000 yılları arasında gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Ataerkillik, erkek otoritesine dayanan bir tür toplumsal örgütlenme düzenidir. Bu düzenin temelini erkeğin üstünlüğü fikri oluşturur; soy erkekler tarafından belirlenir, hâkimiyet erkeklerindir. Bu toplumlarda erkeklere kadınlardan daha çok saygı gösterilir. Bu erkek üstünlüğü ilkesi etrafında, toplumun kültürü, adetleri, inancı ve mitolojisi, anaerki düzenli toplumunkinden farklı bir biçim oluşturur. (REED, 1998 : 126)

Tarih sahnesinde ilk milliyetçi düşünce ve uygulamalar tahakkümcü erkek zihniyetinin yaratımı olarak çıkar. Mitolojilerde, dinsel söylev ve emirlerle geleneksel ve ahlaki kurullarla beslenir ve pekiştirilir. Erkek iktidarı süreklileştirilir. Bu kökler üzerinden, günümüze dek çeşitli amaç ve biçimlerde milliyetçilik süregelmiştir. Tarihteki bu ilk milliyetçilik, sadece siyasi ve toplumsal alanlara değil cins ayrımcılığına da etki eder. Kadınlara atfettikleri karşı cins tabiriyle, erkek cinsinin zora dayalı tahakkümü, özgürlükçü, doğacı, eşitlikçi, demokratik, komünal yapıyı, adım adım dağıtmıştır. Erkek, baba, abi, oğul kavramlarını ya da kimliklerini unutmuş, bencilce bir egoyla otorite sağlamayı "erkeklik" olarak kabul görmüştür.

Ataerki sistemde; kadın cinsi ötekileştirilip, dışlanır, aşağılanır. Baskı altında itaate zorlanır. Hakarete maruz kalır. Sistemli işleyen bir plan çerçevesinde yönetimden, sosyal yaşam geleneklerinden, dinsel ve kültürel aktivitelerdeki rollerinden aşama aşama uzaklaştırılır. Toplumdaki saygınlığı, kurumlardaki etkinliği ve beyinlerdeki kutsal değeri silinir. Erkeğin, kadın üzerinde egemenliği kurulur. Zamanla kadın, erkeğin kölesi haline getirilir. Güce ve şiddete, savaşımlara dayanılarak erkek cinsi yüceltilir, kutsanır. Kadın cinsi düşman görülür. Kin ve nefret duygularıyla saldırılır. Bütün kötülüklerin kaynağı ilan edilir. Şeytan, fahişe,

cadı, büyücü vb. diye tanımlanır. Her türden şoven ve ırkçı söylemler ve uygulamalarla, erkek-cins hâkimiyeti, kadın üzerinde kalıcı kılınır. Kutsal, dokunulmaz ve tek otorite olarak erkek egemenliği oluşturulur. Anaerkilliğin gelenek ve görenekleri tarihe gömülür, ataerkillik yaşamın her alanına hakim kılınp, gelenekselleştirilir.

Anaerkilliğin yıkılıp ataerkilliğin hüküm sürmesi ev ekonomisinin kamu niteliğinin yitirmesine ve özel hizmet alanı haline dönüşmesine sebep olmuştur. Ev işleriyle toplumsal üretime katkı sağlayan kadına hükmedildi ve toplumsal katkılar toplumsal zorunluluklara dönüştürüldü. Bu kadının tarihteki ilk ve en büyük yenilgisi olmuştur. Toplumsal üretimden uzaklaşan kadın, ücretsiz olarak hizmet vermeye başladı. Ekonomik gücü de eline alan erkek birçok yönden üstünlüğünü topluma içselleştirdi ve kadını metadan ibaret hale dönüştürdü. Kadın günümüz koşullarında kapsayan metalaşmaktan hiçbir zaman kurtulamadı.

Yakın tarihte sanayinin ve uygarlığın gelişmesiyle kadın tekrar üretimde rol oynamaya başlasa bile kadını bu sıfattan kurtarmaya hala yetmiyor. Yani iktisadi üstünlük hala erkektedir.

Sadece doğurma göreviyle kalmayıp, büyütmesi, yetiştirmesi, tüm bakım ve sorumluluklarını üstlenmesi kadının üretimde asli görevi haline gelmiştir. Ne acıdır ki günümüzde bile kamusal alanlarda rol almaya başlayan kadın bu asli görevleri hala tek başına sürdürmektedir ve hatta bu görevleri çocuk doğurma ve çocuk bakma görevleri her zaman ekonomik görevlerden önde olmuştur.

Araştırmacı Burak Elem'e (ELDEM.1998:51) göre; ataerkil ilişkilerin topluma egemen olmasıyla eş zamanlı gerçekleşen dört belirleyici değişiklik meydana gelir:

- Sınıflı toplumun ve eşitsizliğin doğuşu şiddet ve kaba güçle savaşların değişmez bir unsur olarak insanlık tarihine eklenmesi,
- Ordu ve askerlik kavramlarının yüceltilmesi koruyucu, şefkatli, sevecen, besleyen ve gözeten ana tanrıçanın yerini öfkeli, cezalandıran, otoriter eril''fırtına tanrıları''nın alması,
- Kadınların toplumsal statünün hızla düşmeye başlaması,

- Bilginin mülkiyetinin el değiştirmeye başlaması ve tapınak yönetiminin erkek ‘ruhban’ gruplarınca gasp edilişi.

Milattan önce dördüncü bin yılın sonlarında yaşanan bu değişim insanlık tarihinde bir kırılma noktasıdır.

17. yüz yılda Avrupa’da toplumsal, ekonomik ve siyasal açıdan tam bir dönüşüm yaşanmıştır. Avrupa genelinde egemen toplumsal cinsiyet ideolojileri iki yüz yıldan beri önemli bir ölçüde değişmekteydi ve 17.yüzyılın sonlarına gelindiğinde, erkek ve kadın rolleri arasında kadının aleyhine olan durum önemli ölçüde kadının lehine döndü.

2.2. CİNSİYET AYRIMCILIĞININ SOSYOKÜLTÜREL KÖKENLERİ

Kadın ve erkek arasındaki toplumsal olarak belirlenmiş, zamanla ve toplumdan topluma değişiklik gösterebilen, insanların cinsel organlarına göre kalıplaştırılan rol, sorumluluk, kısıtlama ve özgürlükleri kapsayan bir kavramdır, toplumsal cinsiyet ya da İngilizce deki anlamıyla gender kavramı. Toplumsal cinsiyet “erkek” ve “kadın” a biyolojik farklılıkları değil, toplumsal algılama ve beklentiler bazında tanımlar yükler.

Cinsel farklılığın sosyal boyutunun ihmal edilmemesi gerektiğini dile getiren çağdaş bilimciler tarafından geliştirilen ve cinsiyetin erkekle dişi arasındaki biyolojik ayırımı karşılık geldiği yerde, eril ve dişi arasındaki, buna koşut, ama sosyokültürel eşitsiz bölünmeye işaret eden kavram toplumsal cinsiyettir.

Kavrama göre, eril ve dişi insan varlıkları arasında bir ayırım yapıldığı zaman ayırımın biyolojik olarak açıklanması gerektiği düşünülür, fakat toplumsal cinsiyetten söz edildiğinde, kadın ve erkek kavramlarının sosyokültürel belirlenimleri dikkate alınır. Başka bir deyişle, cinsiyetin biyolojik olarak verilmiş olduğunu, buna karşın toplumsal cinsiyetin sosyal olarak inşa edildiğini ima eden kavram, erkeklik ve dişiliği belirlemede, doğuştan getirilen bedensel farklılıklara bağlanamayan tüm etmenlerin, fakat özellikle de sosyal ve kültürel etmenlerin önemini vurgular.

Toplumsal cinsiyet kavramı, cinsler arasındaki toplumsal ayrımcılığa karşı, sadece kültürel değişim yoluyla mücadele edilebileceğine dikkat çekmesi bakımından önem taşır. Toplumsal cinsiyet düşüncesi veya kavramı modern bir kavram olmakla birlikte, zihin ya da bilincin bedene, insan doğasının hayvani varoluşa, özerk iradenin de doğal determinizme olan aşkınlığından aldığı ilhamlara bakılırsa, onun kökleri bir yönüyle de geleneksel felsefededir.

Psikoseksüel gelişim evrelerinden biri olan simgesel/kültürel yaşama geçiş yani çocuğun toplumsallaşma sürecinde çocuk için belirlenen kalıplaşmış beklentiler söz konusudur. Freud'a göre *'Her insan doğuştan psikoseksüeldir. Sonradan çeşitli etkenler sonucunda arzu nesnesini belirler'*.

Cinsiyet biyolojiktir. Cinsel organlara bakıldığında erkek ve kadının farklılıkları biyolojik olarak görülebilir. Toplumsal cinsiyette ise, erkek ve kadına yüklenen roller ve sorumluluklar farklıdır. Annelik biyolojik olarak kadına, babalık ise erkeğe aittir. Ancak toplumsal cinsiyet olarak bakıldığında, erkekler de çocuğuna bakabilir, altını temizleyebilir, yemek yapabilir, bu niteliklere sahip iken bu sosyo kültürel olarak kadına yüklenmiştir.

Toplumsal cinsiyet, kültürden kültüre, ülkeden ülkeye ve zamana göre farklılık gösterebilmektedir. Örneğin birçok Güney Asya kültüründe bir erkek çocuğunun doğumu kutlanır, bir kızın doğumundan üzüntü duyulur.

Cinsiyetin toplumsallaştırılması bebek doğar doğmaz başlar ve tüm hayatı boyunca devam eder. Toplumsal cinsiyette bakışımız direk olarak ortaya çıkmaz hepimizin gündelik eylemlerinde kendini ele verir. Bir kişinin kendi kimliğini birey olarak belirlemesi, bu belirlemeye eşlik eden tutum, düşünce ve istekler, bu kişiye çocukken hangi kimliğin yüklendiğine bağlıdır.

Cinsiyetin toplumsallaşmasına, bireyin cinsiyet özelliklerini öğrenmesinde belirleyici faktörler ön plana çıkar; Toplumsal cinsiyet kavramı kadın ve erkeğin toplum içindeki bulunduğu yere gönderme yaparak konum ve rolleri belirler. Kadın ve erkeğin toplumsal rolleri yine toplumun belirlediği kurallar çerçevesinde oluşur. Toplumlarda yaşanan her alandaki değişiklikler, toplumsal cinsiyet kavramının değişmesinde de etkili olur. Toplumsal cinsiyetin algılanışı ve sunuşu kültürel bir

olgudur ve kültürden kültüre farklılıklar gösterir. Her toplum kendi özellikleri doğrultusunda bu kavramı oluşturur. Birey her ne kadar uzak kalmak istese de içinde bulunduğu toplumun değer yargılarında ve o toplumun kendisine biçtiği rollerden kurtulamaz.

Giddens, toplumsal cinsiyetin kazanılmasında ailenin yanı sıra, diğer tüm kurumların da etkili olduğuna vurgu yapar. Öykü ve resimlerde toplumsal cinsiyetin nasıl belirgin şekilde kazandırıldığı şöyle anlatıyor; (Giddens; 2000: 421).

“Kadınlar az yer tutarken erkekler çok daha ağırlıklı bir yer tutar. Erkekler, serüven türü uğraşlar ile bağımsızlık ve güç gerektiren ev dışı etkinlikleri gerçekleştirmekteydiler. Kızlar söz konusu olduğunda, edilgin ve çoğunlukla ev işleriyle uğraşıyor olarak sergilenmekteydiler.”

Toplumsal cinsiyetin öğrenilmesinde bir diğer önemli etken ise örnek alarak öğrenmektir. Erkek çocuklar babalarını kız çocuklar ise annelerini örnek alarak içselleştirirler. Özdeşirme sayesinde kadınlar ilgili ve şefkatli olmayı ve başarıdan korkmayı; erkekler hırslı, akılcı ve rekabetçi olmayı öğrenmişlerdir. Örnek alma olgusu çocukların hangi cinsiyetten olduklarını ve dolayısıyla hangi davranışları örnek alacaklarını bildiklerini varsayar. Kitle iletişim araçları da cinsiyet rollerinin örnek alınmasında önemli bir işleve sahiptir. Bu yaklaşıma göre daha çok televizyon izleyen çocuklar muhtemelen daha çok cinsiyet stereotipilerine sahip olacaklardır.

Televizyondan yola çıkarak, medyanın hayatımızda işgal ettiği yeri düşündüğümüzde, kadınların yaşamını büyük bir çoğunlukla aşk ve evle sınırlandıran medya iletilerine dayanarak kadının toplumdaki yerini kalıplaştırıldığını ve bakış açılarının sınırlandırıldığını söyleyebiliriz. Popüler televizyon anlatıları ideal kadın imgesinin oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Başta reklamlar olmak üzere, medya anlatıları aracılığıyla sunulan soyut bir özgür ve güçlü kadın kurgusu, bir yandansa yaşam biçimleriyle ataerkinin namus anlayışını zorlayan kadınlar yerden yere vurulmakta, medya tarafından yargılanmaktadırlar. Medya, modern kadın yaratmayı sadece tüketimi artırmak için

oluşturmaya çalışmaktadır. Medyada kadınlık hakkında sözsöl ve görsel söylemlerde büyük bir artış yaşandığı açıktır. Kadınlar, medya metinlerinde erkekten sonra yer almaktadır bu da kadınların ataerkinin sınırları içinde belirlenmesini sağlamaktadır.

Kitle iletişim araçlarında kadın, ya eş -anne, ya da cinsel obje, şiddet mağduru olarak basmakalıp imgelerle iki farklı kutupta temsil edilmektedir. Bu bağlamda, kadın kimliği, kendi bedeni üzerinde mülkiyet hakkı olmayan bir nesne gibi tanımlanmakta, toplumun kolektif bilincinde kadın imgesinin iyi-kötü de değerdirmesine göre oluşmasına ve yerleşmesine katkıda bulunmaktadır. Kitle iletişim araçlarında kadının temsili üzerinden cinsiyet ayrımcılığının üretimi sürecinde, bu araç çalışanlarının çoğunluğunun erkek oluşunun yanında ataerkil yapılarının da önemli rol oynadığı bilinmektedir.

Aktif erkek cinselliğine yüklenen anlam üzerinde toplumsal kurgu, ataerkil bazı beklentiler hakimdir. Erkeklerin cinsel yaşantılarında çok eşliliği benimsemelerinin ayıplanmaması, özendirilmesi, cinsel eylemlerinin sıklığının erkeğin cinsel gücünün, toplumsal iktidarının göstergesi addedilmesi bundandır. Bu durum erkeğe büyük sorumluluk yüklemektedir. Erkekler biyolojik olarak ömür boyu dölleme özelliklerini yitirmedikleri için, bu ağır yükümlülükten kurtulamazlar. Kadınlar için tek eşlilik esası toplumca benimsenir. Kadının değeri, evlilik öncesi bekaretine ve evlilik süresince sadakatine yüklenir.

2.3. CİNSİYET AYRIMCILIĞININ SOSYOEKONOMİK KÖKENLER

Tarihsel süreçten günümüze dünyada ve Türkiye’de kadının statüsü incelendiğinde, kadının ikinci planda ve toplumsal hayattan soyutlanmış olduğu görülür. Toplumsal hayatta var olmaya çalışan kadın ise gelir düzeyinin düşüklüğü sebebiyle, toplumda kendi ayakları üzerinde durmayı başaramamaktadır. Kadın hayatta ancak babasının, kocasının ya da birilerinin desteğiyle ayakta durabilmektedir.

XIV. ve XVII. yüzyılda Almanya’da kadınların ticaret yapmaları yasaklanmış ve bunlar resmi kayıtlarda bulunmaktadır. Katolik kilisesinin yerleşmesiyle kadınlar büyücülük yapmakla suçlanmış, cezalandırılmışlardır. XVI. yüzyılın sonunda, kadınların iş hayatından uzaklaştırılmaları ile ilgili baskılar daha da artmış ve evli kadınlar, hukuken, tamamen kocalarına bağımlı hale getirilmişlerdir. Güçlenen burjuvazi, kadınların ev kadını olmasını yücelten bir modeli benimsemiştir. Bu modele göre, kadınlar sadece ev işleri ve çocuklarla ilgilenecek, önemli kararları koca alacak, kadın kamu işlerinden uzak tutulacaktır. Bu yüzyılda gerçekleşen reform hareketleri de kadınlara bir yarar sağlayamamış aksine, XVI. yüzyılda manastırların kapatılması ve kilise okullarına kızların alınmayışları, başka eğitim olanakları olmadığından, kızların eğitimine büyük darbe vurmuştur. Bu kısıtlamalar, kadınların meslek sahibi olmalarını giderek zorlaştırmış ve orta sınıf kadınları bilimsel ve sanatsal uğraşlarını aile içinde devam ettirmişlerdir. Ne var ki bunları topluma ancak kocalarının, babalarının veya erkek kardeşlerinin başarılarıymış gibi sunabilmişlerdir. Buna karşılık erkek ve kadın tanımları, ilk dönem sanayi kapitalizminin iş ile ev arasındaki bölünmeyi arttırmasına fevkalade uygun biçimde yeniden kutuplaşmaya başlıyordu. Erkeklerle ve kadınlara ait alanlar arasına yeni bir ayırım çizgisi çekiliyordu, Bu durum zaman içerisinde her sınıftan kadınların ama özellikle de orta ve üst sınıflara mensup olanların önündeki ekonomik, siyasal ve toplumsal seçeneklerin muazzam ölçüde azalmasıyla noktalanacaktır.

XVIII. yüzyılda ticaretin gelişmesi, Dünya’da ve ülke içinde pazarların genişlemesi, üretim yöntemlerini ve düşünce sistemlerini alt-üst ederek imalat sürecinin değişmesine ve daha çok sayıda işçi kullanılan endüstri kuruluşlarının

ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu gelişim ile birlikte işgücü piyasasında işgücü arzı ve cinsiyet ilişkisi ortaya çıkmaya başlamıştır. Kadının çalışması, onu aile içinde özgürleştirirken çalışma alanlarında da cinsiyete uygun yeni işlerin doğmasına yol açmıştır.

XX. yüzyılın ilk çeyreğinde kadınların çalışma ve meslek özellikleri ile ilgili önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Endüstrinin gelişmesi ve artan iş olanakları kadın işgücüne olan talebi arttırmış, işgücü talebini tarım ve imalatçılıktan hizmet ve endüstri kesimine kaydırmıştır. Böylece kadın işgücü ücretsiz aile işçisi konumundan, düşük ücretli sanayi işçisi konumuna kaymıştır. Bu değişim kadınlar açısından yarı-nitelikli ve beyaz yakalı işlere geçişin de başlangıcı olmuştur. Kadınların, endüstride yoğun olarak çalışmalarında I. Dünya Savaşı'nın etkileri yadsınamaz. Bu dönemde savaşa taraf olan ülkelerde kadınlar, savaştaki erkeklerin yerine istihdam edilmişlerdir. Kadınlar erkekler kadar, ama daha ucuza çalıştıklarından, işverenler tarafından ucuz işgücü kaynağı olarak görülmüşlerdir.

Tüm olumsuz koşullara rağmen, savaşlar, kadınların tarım dışı sektörlerde çalışmaya başlamasını sağlamıştır. Savaş başladığında çalışmaları için teşvik edilen kadınlar, savaş koşullarından barış dönemine geçiş ile birlikte savaştan dönen erkeklere iş alanı yaratmak için, evlerine dönmeye mecbur bırakılmışlardır.

Kadınlar, iş dünyasına girmeden önce ve girdikten sonra pek çok konuda ayrımcılık yaşamaktadır. İş dünyasına girmeden önce toplumsal, cinsiyete bağlı rol dağılımları, eğitim düzeyindeki eşitsizlik, kadınlara yönelik önyargı ve tutumların varlığı, ayrımcı uygulamalara yol açmaktadır. İş dünyasına girdikten sonra ise işverenleri ve çalışma arkadaşlarının ayrımcı tutumları ile birlikte, maruz kaldıkları, baskı ve engeller artmaktadır.

Çalışma yaşamında cinsiyet ayrımının en önemli göstergesi, işlerin kadın-işi ve erkek-işi olarak ayrılmasıdır. Bu olguya; yönlendirici uygulamaların, geleneksel değer yargılarının ve kadınların tercihlerinin sebep olduğu görülmektedir. Toplumsal yargılar sebebiyle kadınlar, daha çok büro, ev hizmetleri, tarım gibi alanlarda, vasıfsız ve düşük ücretli işlerde yoğun olarak çalışmaktadırlar.

Farklı gelişmişlik düzeylerinde olsalar da, her ülkenin emek piyasasında cinsiyet ayrımcılığı devam etmektedir. Ülkeden ülkeye “kadın işi” “erkek işi” ayrışmaları değişik kalıplar sergileyebilmektedirler. Örneğin, araba tamirciliği, genel müdürlük ve müfettişlik erkek mesleği olarak sınıflandırılırken; hemşirelik, kütüphanecilik ve sekreterlik kadınlar için uygun meslekler olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, yöneticilik, mühendislik gibi geleneksel erkek mesleklerinin icra edileceği pozisyonlarda, işe alımda kadınlar yerine erkeklerin tercih edildiği görülmektedir. Ayrımcılığın kişiler tarafından algılanmasında ortak olan tek nokta, kadınların emek piyasasındaki konumlarının erkeklerden farklı olmasıdır.

Gittikçe zorlaşan yaşam koşulları, kadının çalışmasını gerekli kılmıştır. Böylece kadın, evinin dışında bir yaşam oluşturmaya başlamış, ancak bu yeni sorumluluk kadının, ev-içi görevlerinde bir değişiklik yaratmamıştır. Ev işleri ve ev düzeninin korunması, çocuk yetiştirilmesi yine kadının sorumluluk alanında kalmıştır. Çalışmak her ne kadar kadın için kamusal alana girmek demekse de bu aynı zamanda; iki katı iş yapmak ve kamusal örgütlenmelerde ikinci öneme sahip işlerle yetinmek anlamına gelmiştir.

Kadınların dışarıda ücretli işlerde çalışmaya başlamaları evdeki erkek otoritesinden kısmen de olsa uzaklaşmalarını sağlasa da, işyerlerinde başka erkeklerin otoritesi ve kontrolü altına girmelerini engellememiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra hızla artan ücretli kadın işgücü, önemli değişimlere uğramıştır. Ücretli kadın emeği kullanımı tüm dünya da artmış ve iş piyasalarında “kalıcı” olma özelliği kazanmıştır. Kadınların emek kullanım biçimlerinde ve çalıştıkları alanlarda çeşitlenmeler olmuş, ev dışında tam zamanlı çalışmaya yarı zamanlı çalışmalar eklenmiş, ev eksenli çalışan kadın sayısında önemli artışlar olmuş, hizmet sektöründe çalışanların oranı sanayide çalışanları geçmiştir.

Ancak kadınlar hizmet sektörü için önemli katkılarda bulunsalar da, sektördeki konumları, düşük statülü ve düşük ücretli işlerde istihdam edilmekle sınırlanmıştır. Ama bu durumun giderek değiştiği görülmektedir ve kadınlar yüksek statülü işlerde varlıklarını giderek arttırmaktadırlar.

Cinsel işbölümü, en basit anlamıyla belirli iş tiplerinin belirli insan kategorilerine bölüştürülmesidir ve bu bölüştürmenin daha sonraki bir pratiği kısıtlaması ölçüsünde de toplumsal bir yapıdır. Erkeklerin belirli bir iş için kadınlara kıyasla daha iyi hazırlandığı veya eğitildiği bir yerde, “başvuranlar arasında en iyi”nin seçimi, normal olarak bir erkeğin seçilmesi anlamına gelecektir. Üniversitelerin üst basamaklarında erkeklerin neredeyse tam bir hâkimiyet kurlmaları ise bu dolaylı ayrımcılığın çarpıcı örneklerindedir.

Kadınlar iş gücü piyasasına erkeklerden daha az daha çekingen olarak katılmaktadırlar. Kadınların işgücü piyasasına erkeklerden daha az girmelerinin nedenleri:

- Kadınların işgücü piyasası dışındayken, ucuz ve piyasaya kolayca çekilebilecek bir emek kaynağı oluşturmaları.
- Kadınların işgücü piyasasına girerken, cinsiyet ayrımcılığı uygulamalarıyla sıklıkla karşılaşmaları.
- Ücretli kadın emeğinin düşük olması, kadınların genellikle erkeklere göre daha az ücret almaları.
- Ücretli kadın emeğinin uzun dönemli güvenceden yoksun, piyasadaki kolay atılabilecek emek olması.
- Kadınların ücretli işçiler olarak kolektif örgütlenmelerinin güçlü olmaması.
- Kadınların işgücü piyasasına girerken toplumsal cinsiyete göre ayrılmış işler arasından seçim yapmak zorunda kalmaları.
- Toplumsal cinsiyet ayrışmasına göre kadınların en düşük statüdeki işlerde çalışmaları, yönetici kadrolarında daha az yer almalarıdır.

Tüm bu maddeler günümüzde hala geçerliliğini korumakta olduğu sürece, kadının iş gücü piyasasında varlığını sürdürebilmesinin takdirle karşılanması gereken bir savaşımın sonucu olduğunu göstermektedir.

2. 4. CİNSİYET AYRIMCILIĞININ DİNİ İNANIŞ KÖKENLERİ

Din, toplumsal ilişkilerin belirli bir aşamasında ilerici bir misyon üstlenerek ortaya çıkmıştır. Köleci sistemin despotluğundan kurtulmak isteyenler için din bir umut kapısı olmuştur. Ancak, belirli bir dönemden sonra köleci ilişkilerin üretici güçlerin gelişimi önünde engel olmaya başladığı dönem din, mevcut otoritenin hizmetine girmiştir. Semavi dinlerin kadına bakışı genel olarak şöyledir:

Yahudi İnancında, kadın anlayışı ataerkil yapıya uygundur. Tevrat'ta kadının yaratılışı iki kıssaya dayanır. Birinci kıssaya göre, kadın erkeğe eşit, ikisi de tanrı suretinde yaratılmıştır. İkinci kıssaya göre ise, kadın erkeğin kaburga kemiğinde onun yardımcısı olarak yaratılmıştır.

Kadın yasak meyveyi yemesi ve eşine yedirmesi sebebiyle emre itaatsizliği yüzünden cezaya çarptırılmıştır. Cezasını, zahmet ve gebeliğinin daha da çoğaltılmasıyla, ağrı ve sancı ile evlat doğurması, arzusunun kocasına karşı olması, kocasının kendisine hâkim olmasıyla çekeceğini bildirmiştir. Kadının birinci vazifesi çocuk doğurmak, yuvaya bakmaktır. Kadın din görevlisi olamaz. Kadınlar cemaatte sayılmaz ve cemaatte ibadete iştirak edemez. Sadece uzaktan seyredebilirler. Cenaze merasimlerine katılamazlar. Kadın kocasında, erkek kardeşi varsa babasından mirasçı olamaz. Başını örtmesi gerekir. Baş açık kadının bulunduğu evde kutsal metinler okunamaz. Yabancıyla aynı sofrada oturamaz. Erkek istediği kadar kadın alabilir. Aldığı kız bakire çıkmaz ise onu boşayıp taşla öldürebilir... Erkek evlendiği kadını beğenmez ise boşanma kağıdı yazarak kadını evden kovabilir. Yahudi anlayışa göre, kadın ne siyasal ne de dinsel toplantılara katılabilir. Yahudilikte kadını nefret edilecek bir varlık olarak gösterir. Klasik Yahudi literatüründe kadınlarla ilgili, farklılığı "*Rabbanilik literatür*" de vardır. Her gün sabah ibadetlerinde "*Rabbim beni kadın yaratmadığın için sana şükürler olsun*" derler. Kadınlar öncelikle kadınlık özelliklerinden dolayı kötü görülüyordu. "*Dini bakımdan noksan sayılmalarının gerekçesi, adet görmeleri ve bu durumlarında kirli sayılmalarıydı.*" (BEBEL, 1988: 45)

Günümüzde Ortodoks Yahudileri dışında gittikçe artan orandan kadın erkek eşitliğine gidilmiştir. Ortodoks Yahudileri ise köklü değişikliklere gitmemişler. Yahudilikte Ortodoks olmayan çevreler yeni şartlara ve feminizmin etkisine de açıktırlar. Bunlarda kadın Yahudi ibadetinde rolleri daha da artmaktadır.

Hristiyanlık İnancında, kadın düşmanlığı, Yahudilikten, özellikle Paulus eliyle Hristiyanlık metinlerine sokulmuştur.⁴

Hristiyanlıkta; *Bu dünyadaki acının ve ıstırapın kaynağı nedir?* sorusunun cevabı, Batı Hristiyan geleneği, Yahudilikten devraldığı Cennet'ten kovulma öyküsüne dayanarak, 'İlk cinsellik günahı ve bunun sorumlusu olan kadın, yani Havva'dır!' cevabını verir.

Hristiyan Kutsal metinlerinde kadının durumu şöyle bir ifade edilir; *Kadın ölümden daha acıdır. Salih kullar (Allah katında) binde bir de olsa, yakalarını kurtaracaklardır. Fakat kadınlar arasında Allah'ın huzurunda kurtuluşa erecek tek bir kimse bulamıyorum.*" Hristiyanlıkta daha sonraları Hz. Meryem dışında kalan tüm kadınların Cehennem azabından kurtarıcı Ruhtan yoksun oldukları kararına varılmıştır.

Martin Luther ile birlikte Hristiyanlık bir reform sürecine girdi. Doğmakta olan kapitalist ilişkiler, Hristiyanlığa yeni bir bakış açısı getirdiğinden, Hristiyanlığın (Protestan) kadına bakışına da yenilik getirmiştir. Katolik ve Protestan ayrımı aynı zamanda kapitalizme ayak uydurma ile derebeylik sistemini savunma ayrımıdır. Bu ayrımda Katolikler, Hristiyanlığı bağnazca yorumlayarak, kadını lanetlenmesi gereken bir yaratık olarak gördüler. Protestanlar ise kadına, yeni doğan burjuva ilişkilere bağlı olarak bazı haklar (evlilik bağının gevşetilmesi, karı-kocanın anlaşamadıklarında boşanmaları, kadının çalışması vb.) tanıdı.

İslam İnancında kadına, İslam öncesi topluma göre yaşama hakkı tanıdı. Kur'an kadının, Allah katında hakları ve sorumlulukları bakımından erkekle tamamen eşit olduğunu açıkça belirtir.

⁴ Paulus, Sezar'a mümkün olduğu kadar itaat sağlayabilmek için, insanlığın yarısını köleleştiriyor, başlarına hakimiyet damgası vuruyor, örtünmeyen kadının saçlarını sıfır numara tıraş ettirmeye, usturaya vurdurmaya kalkışyordu. (Korintoslular'a, 11. Bab, 6).

Bu güne kadar kadın probleminin çözülememesinin en büyük nedenlerinden biri de duygu, iffet, edep ve namus gibi insanın duyarlı olduğu kavramların hep kadın probleminde düğümlenmiş oluşudur. İslam, tam anlamıyla yaşanamayan toplumlarda bu düğümlere takılmış, kadın ve erkek farklı biyolojik, sosyolojik ve psikolojik özelliklere sahipmiş gibi algılanmış ve köleci bir zihniyet doğrultusunda kadına verilen haklar istismar edilerek yaşanmıştır.

İslam dininin birden fazla millet arasında yayılmasından sonra, kadının özgürlüğünün, eski etkinliğini yitirdiği görüşü yaygındır. İslamcı kesime göre bunun sebebi, İslam dininin özünden değil, onun yanlış uygulanmasından kaynaklanmaktadır. Başka bir neden olarak da, çeşitli mezhep ve fırkalar tarafından görüşlerini desteklemek üzere, birçok hadisin uydurulması da gösterilebilir.

Pratikte kadın, yaratılış itibariyle erkeğe göre ikinci derecede bir değere sahip görülmekte ve Kuran ve hadisler referans gösterilerek bu kanı doğrulanmaya çalışılmaktadır.⁵

⁵ Kuran-ı Kerim’de yer alan; miras, şahitlik gibi konularda iki kadının bir erkeğe eşit sayılması. Erkeklerin kadınlar üzerinde yönetici olarak gösterilmesi, kadınların tesettüre dikkat etmesi. Erkeklerin dört evliliğe kadar, evlilik hakkına sahip olması. Kadınların erkeklerin yani eşlerinin sözünü dinlememesi halinde dövülebileceği gibi konular, yine kadınların akıl ve dininin eksik olduğuna, uğursuz olduğuna, danışılması fakat söylediklerinin tersinin yapılması gerektiğine, kocasının rızasını almadan cennete gidemeyeceğine, vs. dair rivayetler İslam’da yer alan ataerkil fonlara örnek olarak gösterilebilir.

3. ÇOCUK YETİŞTİRME MODELLERİNDE CİNSİYETÇİ YAKLAŞIMLAR

Çocuk yetiştirirken anne-babaların takındıkları tutum ve davranışlar çocuğun gelişiminde olumlu veya olumsuz etkilere yol açar. Çocuğun davranış ve duygusal modelinin oluşumunda etkili olan bu tavırlar gelecek yaşamında onu mutsuz edebilmektedir. Değişen ve gelişen dünya karşısında salt geleneklere bağlı olarak yetiştirilen ve eski yetiştirme tarzlarından ödün verilmeden yetiştirilen çocuklar hem küreselleşen dünyada kendilerine bir yer açmada zorlanırlar, hem de değişime ayak uydurmaya çalışan toplum içinde çatışmalar yaşarlar.

Çocukları gerçekte zorlayan bir diğer yanlış anne-baba tutumu da cinsiyetçi yaklaşımlardır. Çocuğa özellikle cinsiyetine uygun rolleri üstlenmesi ve değişen toplum şartlarını gözetmeden bu rollerine devam etmesi öğretildiği takdirde ileriki yaşlarında çatışmalara düşmesi ve uyum bozuklukları yaşaması kaçınılmazdır.

Günümüzde çoğunlukla anne-babalar erkekleri sert, ağlamaz, duygularını belli etmez, kimseye hizmet etmez ama kendisine sürekli kadınlar tarafından hizmet edilir şekilde yetiştirmekte ve erkeklere daha küçük yaşlarda kadına karşı bir üstünlükleri varmış imajını yerleştirmektedirler. Bu aslında onların toplumun değerlerine uyumunu sağlamak amacıyla yapılan bir yanlış uygulama, bireyin kendisine verilen bir zarardır. Çünkü insana bakışı bu şekilde kalıp yargılarla oluşan bireylerin aslında kendine bakışı da gerçek değildir. Bu nedenle gerçeklikten ve kendini özümsemekten, insanları anlamaktan ve sevmekten uzak bireyler yetiştirmekten başka bir işe yaramaz bu uygulamalar. Üstelik değişen toplumsal değerler karşısında uyum sağlayamayan, uyum bozukluğu yaşayan, işinde ve gruplar içinde başarılı ilişkiler kuramayan, başarılı evlilikler yapamayan, karşısındakini anlayamayan, hoşgörüden uzak insan yetiştirilmiş olur gelecek için.

Çocuğun gelecek yaşamında anne-babalar göstermiş oldukları tavırlar ile nelere yol açabileceklerini bilmelidirler. Toplumumuzda çoğu anne-baba çocuklarını yetiştirirken kendi anne-babalarından öğrendikleri modelleri uygulamaktadırlar. Bu

modeller de gelişen toplumumuzda bu değişim karşısında uyumsuz bireylerin yetişmesine neden olmaktadır. Özellikle erkek çocukların kadına bakış açısı daha çok küçük yaşlarda şekillenmektedir. Bunun nedeni de erkeklerin sürekli emir veren, yöneten, kendisine kadınlar tarafından hizmet edilen bireyler olarak yetiştirilmesidir. Kadınlar ise küçük yaşlarda ev içindeki konumlarına hazırlanır ve ev işleri, yemek yapma vb. işler için yetiştirilirler. Küçük yaştan itibaren önce evdeki erkeklere hizmet etmeye alıştırlan kız çocukları, büyüyünce de kocalarına hizmet etmek üzere yetiştirilirler. Ancak gelişen teknoloji, ilerleyen medya sektörü sayesinde iletişimde hızlı bir yol kat eden toplumumuzda sosyal yaşamda değişiklikler yaşanmakta, kadınlar tüm dünyadan yeni bilgiler edinmekte, çalışma yaşamına atılmakta ve insan olmanın özünü anlamaya başlamaktadır. Bu kazanılan iç görü sayesinde de haklarını aramaya, yaşamlarını sorgulamaya başlamaktadırlar. Ancak geleneksel tutumlar ile gelişen toplumun şartları arasında sıkışan kadın ve erkeğin uyum sağlaması da zorlaşmaktadır.

3.1. ÇOCUK YETİŞTİRMEDE SOSYAL ÇEVRENİN VE TOPLUMSAL KÜLTÜRÜN ETKİLERİ

Yaşamımız süresince eğitim almayı sürdürürüz. İlk eğitim aldığımız yer ailedir. Aileler, doğru olduğuna inandıkları değerleri çocuklarına aktarırlar. Her çocuk, aldığı eğitimin yanı sıra gördükleri, yaşadıkları ve tanık olduklarının ışığında bir öğrenme süreci yaşar. Aile ve okulun yanında çevre de değer yargıları, yaşam biçimleri ve inanç sistemleri ile çocuğun eğitimine olumlu-olumsuz katkılar sağlar. (Kılıç: 2003: 21)

Ailenin içinde yaşadığı geniş kontekst göz önüne alındığında, ana babanın çocuk yetiştirme tutumları üzerinde, anne ve babanın doğuştan getirdiği özelliklerin, toplumsallaşma süreci içinde oluştuğu gözlenmiştir. Ailelerin, içinde yaşadıkları sosyal çevre ve eğitim kurumlarının etkisiyle kazandıkları bilgi, tutum ve değer yargılarının, kendi kurdukları düzen içinde eş ve çocuklarıyla olan ilişkilerin niteliğinin biçimlenmesinde etkili olabileceği sonucuna varılmaktadır. (Mızrakçı:79)

Parke ve Collmer ve Belsky, çocuk istismarına yol açan en önemli faktörlerden birinin, kişilerin çocukluklarında ana babalarından gördükleri yaklaşım şeklini uygulamaları olduğunu savunurlar. Araştırma sonuçları ilgi ve sevginin az olduğu ortamlardan gelen ve istismar edilen kişilerin, yetişkin olduklarında, çocuklarına benzer şekilde davrandıklarını göstermiştir.(Mızrakçı: 1994: 69)

Cinsiyet rolü, kadın ve erkeğin farklı biçimlerde ortaya koyduğu davranış, duygu ve düşüncelerdir. Cinsiyet rolü yaşam boyu değer, inanç ve tutumları etkiler, belirler ve bunlardan etkilenir.(Gökkaya: 1994: 2)

Erkek ya da kadın nasıl olunur? Bu soruya verilecek ilk cevap, fiziksel anlamda bir penise ya da vajinaya sahip olmak şeklinde olabilir. Oysa yeryüzünde iki tür cinsiyet vardır: Bunlardan biri fiziksel anlamda sahip olunan, diğeri ise, toplumsal anlamda sahip olunan cinsiyettir. Diğer bir deyişle penisinizin olması sizin erkek olmanıza ya da vajinanızın olması sizin kadın olmanıza yetmez. Erkek ya da kadının yapması gerektiğine toplumsal olarak inanılan şeyleri yapmadan, toplumsal anlamda cinsiyetinize kavuşamazsınız. (Uğurlu: 2002:19)

Kadınlık ve erkeklik kavramları bireyin cinsel kimliğini temsil eden kavramlardır. Cinsiyet rolleriyle ilgili duygu ve davranışları, bireyler, hayatın başlangıcından itibaren içinde buldukları kültürden, ailelerinden ve yaşantılarından öğrenirler. Cinsel rollerin oluşması ve kazanılması bireyin biyolojik yapısı ve toplumsal adet ve geleneklerin etkisiyle oluşmaktadır. Örn.; kadının çocuk doğurması biyolojik yapı ile, çocuk bakımı ise içinde bulunduğu kültür ya da toplum tarafından kadına verilen rol ile ilgilidir. Cinsiyet rolü normlarının etkisi doğumdan hemen sonra çocuğa bir isim verilmesiyle ve alınan kıyafetlerin renginin belirlenmesiyle başlar. Bu, sonraki aylarda ve yaşlarda kız çocuklarına bebekler veya yemek yapma ya da ev işleriyle ilgili oyuncaklar, erkek çocuklarına araba veya tabanca gibi oyuncakların alınmasıyla devam eder gider. Ana-babalar ve toplumun büyük çoğunluğu erkek çocuklarında saldırganlığı, atılganlığı, akılcılığı, mantıksallığı, problemlerin kolayca üstesinden gelebilme becerilerine sahip olmayı v.b kız çocuklarında ise, iyi sosyal ilişkiler kurabilmeyi, sempatik olmayı, duygusal olmayı, başkalarının duygularına duyarlı olmayı, sorumluluk sahibi olmayı, edilgenliği v.b. pekiştirmek eğilimindedirler. Erkekler güç ve hız gerektiren işlerde

veya sporlarda sahip oldukları kas ve kemik yapısının yanında, toplum cinsiyet normları tarafından da teşvik edilirler. (Kısaç: 1999: 81)

Toplum içinde erkek olmak gururla bahsedilen bir durumdur. Erkek çocuğu olan babalar, diğer babalardan bir kat daha fazla sevinir, çünkü erkek adamın erkek çocuğu olmuştur. Sonra, erkeklik önemli olduğu için, onu temsil eden fiziksel organın da önemi ortaya çıkar ve babalar çocuklarından pipilerini diğer amcalara göstermesini ister. Herkese göstere göstere gezilen pipinin yarısı bir süre sonra kesilir: Erkek çocuk artık “erkek adam” dır. Erkekler, çocukluklarından itibaren, düşseler bile canları acımaz ve de ağlamazlar; çünkü onlar erkektir. Zaman içinde, “*Karı gibi gülme, ne biçim erkeksin!*” sözleriyle gülmeleri de engellenir. Ağlamayan, canı acımayan, gülmeyen, eli ve aklı sürekli pipisinde olan erkek, bir süre sonra acımadığının, susamadığının, üşümediğinin ve yorulmadığının da farkına varır ve bütün bu fiziksel yeteneklerinin yanı sıra, psikolojik olarak da inanılmaz güçlü olduğunu fark eder. Sonra toplumun kendine tanıdığı cinsel ayrıcalıkları öğrenir. (Uğurlu: 2002: 19)

Kadın ve erkekler için uygun cinsiyet rolü davranışları bir kültür içinde ve kültürden kültüre değişiklik gösterirken, tarihsel değişme, toplumlardaki siyasal, kültürel, ekonomik hareketlerden etkilenmiştir. Böylece kadın ve erkekten beklenen geleneksel cinsiyet rolüne uygun davranışlarda da sarsıntıların ortaya çıktığı gözlenmiştir. Örneğin kadından sadece eve ve çocuğa ilişkin işleri yüklenmesi beklenirken, günümüzde pek çok kültürde, bunların yanında dışarıda çalışarak para kazanması ve başarılı olması da beklenmektedir. Aynı şekilde erkek de dışarıda çalışan kadına yardım amacıyla çocuk bakımı ve ev işlerini paylaşabilmektedir. (Gökkaya: 1994: 2)

Cinsiyet farklılıklarının ne ölçüde toplumsal etkilerin bir sonucu olduğunu incelemek üzere pek çok çalışma yapılmıştır. Anne ile bebek arasındaki etkileşim üzerine yapılan çalışmalar, anne babaların erkek ve kız çocuklarına yönelik davranışları arasında bir fark olmadığına inanmasına karşın, erkek ve kızlara yönelik davranışları arasında farklılıklar olduğunu göstermektedir.

Küçük çocukların gördüğü oyuncaklar, resimli kitaplar ve televizyon programları hep erkek ve kadın özellikleri arasındaki farklılıkları vurgulama eğilimindedir. Oyuncakçı dükkânları ve mektupla sipariş katalogları ürünlerini genellikle toplumsal cinsiyete göre sınıflandırır. Hatta toplumsal cinsiyet bakımından yansız görünen kimi oyuncaklar bile pratikte böyle değildirler. Örneğin, oyuncak yavru kedi ve tavşanlar kızlara önerilirken, aslan ve kaplanların erkekler için daha uygun olduğu düşünülür. 1972'de, Lenore Veitzman ve meslektaşları, okul öncesi çocukları için en çok kullanılan kimi kitaplardaki toplumsal cinsiyet rollerinin çözümlenmesini yapmışlar ve toplumsal cinsiyet rolleri arasında açık farklılıklar bulmuşlardır. Öykü ve resimlerde, kadınlara 11'e 1 gibi bir oranla ağır basan erkekler çok daha ağırlıklı bir yer tutmaktaydı. Toplumsal cinsiyet kimlikleri olan hayvanlar da dâhil edildiğinde, bu oran 95'e 1 idi. Dişilerle erkeklerin etkinlikleri de farklılaşmaktaydı. Erkekler, serüven türü uğraşlar ile bağımsızlık ve güç gerektiren ev dışı etkinlikleri gerçekleştirmekteydiler. Kızlar söz konusu olduğunda, edilgin ve çoğunlukla ev işleriyle uğraşarak sergilenmekteydiler. Kızlar, erkekler için yemek pişirip temizlik yapar ya da onların dönüşünü beklerlerdi. Aynı şey öykü kitaplarında bulunan yetişkin kadın ve erkekler için de büyük ölçüde doğrudur. Eş ve anne olmayan kadınlar, cadılar ya da periler gibi düşsel yaratıklardı. Çözümlenen bütün kitaplarda, evi dışında bir mesleği olan hiçbir kadın yoktu. Buna karşın, erkekler, savaşçı, polis, yargıç, kral vd. idiler.

Daha yakın zamanlarda yapılan araştırmalar, durumun biraz olsun değişmiş olduğunu düşündürse de, çocuk yazınının çoğunluğunun büyük ölçüde aynı olduğunu göstermektedir. Örneğin; masallar, cinsiyete ve kızlarla erkek çocuklarından sahip olmaları beklenen amaçlar ile hedeflere yönelik olarak, geleneksel bir tutum benimsemektedirler. "Prens bir gün gelecek"; bunun anlamı, birkaç yüzyıl öncesindeki peri masalları türlerindeki gibi, yoksul bir aileden gelen bir kızın talih ve servet düşleyebileceğidir. Bugün bunun anlamı, romantik aşkın idealleriyle daha bir bağlantılı hale gelmiştir. Kimi feministler, en ünlü masalları, bunlardaki genel vurguları tersine çevirerek yeniden yazmaya çalışmışlardır:

Kimi dikkate değer istisnalar olsa da, çocuklar için hazırlanan televizyon programları üzerine yapılan çözümler de, çocuk kitaplarındaki bulgularla uyum içinde olan sonuçlar vermektedirler. En fazla izlenen çizgi filmler üzerine yapılan çalışmalar, başroldeki karakterlerin erkek olduklarını ve erkeklerin etken uğraşlarda ağır bastıklarını göstermektedir. Benzer görüntüler, programlar arasında verilen reklamlarda da vardır. June Statham, cinsiyet ayrımcılığı yapmayarak çocuk yetiştirmeye istekli bir grup anne ve babayı incelemiştir. Araştırmada, altı aylıktan on iki yaşına kadar çocukları olan on sekiz aileden otuz yetişkin yer almıştır. Anne babalar, orta sınıftan gelmektedir ve çoğu, öğretmen ya da öğretim üyesi olarak akademik çalışma içindedirler. Statham, anne babaların çoğunluğunun yalnızca kızların erkek oğlanlara benzemesine çalışma yoluyla geleneksel seks rollerini değiştirmeye kalkmadıklarını, ancak dişilik ile erkeklik arasında yeni birleşimleri güçlendirmeye çalıştıklarını bulmuştur. Bu anne babalar, erkek çocukların başkalarının duygularına karşı daha duyarlı olmalarını ve samimiyetlerini dile getirebilmelerini istemişler; buna karşılık kızlar da öğrenme ve kendilerini geliştirme fırsatları aramaya yöneltilmişlerdir.

Bütün anne babalar, var olan cinsiyet kalıplarıyla savaşmanın zor olduğunu görmüşlerdir. Onlar, çocukları toplumsal cinsiyete göre sınıflanmayan oyuncaklarla oynamaya ikna etmekte oldukça başarılı olmuşlarsa da, bu bile pek çoğunun beklediğinden daha zor olmuştur. Bir anne, araştırmacıya şu yorumda bulunmuştur:

“Bir oyuncakçıya girerseniz, erkekler için savaş oyuncakları, kızlar için de evcilik oyuncaklarıyla dolu olduğunu görürsünüz; bu da toplumun durumunu özetlemektedir. Bu, çocukların toplumsallaşma biçimidir: Erkek çocuklara öldürmeyi ve incitmeyi öğretmenin bir sakıncası yoktur; bence bu korkunç, beni hasta ediyor. Oyuncakçılara gitmemeye çalışıyorum; öylesine kızgınum.” (Gökkaya: 1994: 9)

Pratik olarak, çocukların tümü gerçekte, kendilerine yakınlarının verdikleri toplumsal cinsiyete göre sınıflanmış oyuncaklara sahiptir ve bunlarla oynamaktadırlar.

Freud'a göre; erkek çocuk annesine duyduğu cinsel yakınlıktan dolayı babasını kıskanır ve onu yok etmek ister. Ancak babasını yok etmenin yanlış olduğunu bildiğinden cezalandırılmaktan ve penisini kaybetmekten korkar. Bu duygulardan kurtulmak için zorunlu olarak babayla özdeşleşir. Bu özdeşleşme ile birlikte erkek çocuk eril davranış ve tutumlar sergiler. Sonuçta erkek çocuğun süper egosu ve bilinci gelişir. Eğer erkek çocuğun babası yetersiz bir eril modelse ya da çevresinde eril model yok ve güçlü dişil model varsa, Freud'a göre erkek çocuk ileride cinsiyet rolüne uygun olmayan bir gelişim veya homoseksüel bir gelişim gösterir.

Kız çocuk ise penisinin olmamasını kendisine verilen bir ceza olarak algılar. İlk olarak sevgi objesi olan annesiyle doğal bir özdeşleşme sürecine giren kız çocuk annesinin de penisinin olmadığını görerek bu özdeşleşmeyi babaya yöneltir. Daha sonra babasını annesiyle paylaşamayacağına inanan kız çocuk tekrar anneye zorunlu özdeşleşme sürecine girer. Böylece kız çocuk dişil davranış ve tutumlar sergiler ve süper egonun gelişimini sağlar. (Gökkaya: 1994: 13)

Çocuğun cinsiyete uygun davranışlar kazanmasını destekleyen toplumsal faktörlerden biri de okuldur. Hem öğretmenler hem de akran grupları çocuklar için cinsiyet tipine uygun model olurlar. (Gökkaya: 1994: 25)

Akran grubu çocuğun cinsiyetine uygun davranışlarını destekler. Kızlar kızlarla oynar, erkekler erkeklerle oynar. Oyunlarında kız oyunu erkek oyunu diye ayırım yaparlar. Örneğin kız oyunu oynayan erkek çocuğu erkek çocuklar gruplarına almak istemezler. Ya da kendi cinsiyetlerinden arkadaşlarını karşı cinsiyetin oyunu ile ilgilenmemesi doğrultusunda uyarırlar. (Gökkaya: 1994: 26)

Çocuğun kültürlenme süreci kırsal yaşam ekonomisinin belirlediği yönde gerçekleşirken oğlan çocuğunun yeri kız çocuğundan ayrılır. Üretimde erkeğin fizik gücüne duyulan gereksinme, baba ocağını tütürmede (soyu devam ettirmede) oğlan çocuğuna tanınan ayrıcalık, kız çocuklarının ihmaline neden olmaktadır. Yeni doğuran gelin loğusalığının ilk günlerinde yatağından kalkıp ev işlerinin ucundan tutmadığında doğurduğu çocuk oğlansa hoşgörüyü karşılanırken kızsaa "*bana er mi doğurdun ki loğusa yatağında nazlanıyorsun*" sözleriyle eleştirilir. Çocuk kendi

dünyasında bir varlık olup genellikle büyükler bu dünyanın farkında değillerdir. Oysa çocuklar müşterek bir dünya içerisinde yaşadıklarından birbirlerini iyi anlarlar. Bu nedenle bir çocuğun gelişiminde kardeşlerin katkısı büyüktür. Ancak bu katkının ne ve nasıl olacağı kardeşlerin cinsiyetine, yaşlarına ve doğum sıralarına, ailenin çocuklara karşı tutumuna bağlıdır. Bu faktörlerden cinsiyet farkı çocukların gelişimini önemli ölçüde etkiler. Çocuklar büyümeleri sırasında kız ve erkek farkını öğrenip her birinin değişik rolleri olduğunu fark ederler. (Marangoz: 2003)

3.1. ÇOCUKLARIN AİLE İÇİ ROLLERİ

Kadın ve erkekler arasındaki pek çok davranış farklılığı, kadın ve erkeklerden beklentilerin farklı olduğu sosyalizasyon sürecinden kaynaklanmaktadır (Eagly, 1987). Bu sosyalizasyon araçlarından biri de ailedir. Bu bakımdan toplumsal rolleri irdelerken aile içi rollere vurgu yapmak son derece önemlidir.

Parsons ve Bales (1955) tarafından geliştirilen rol farklılaşması kuramı toplumsal rol kuramının temelini oluşturmakta ve birer toplumsal rol olarak aile içi rollerin cinsiyet gelişimi ile ilişkisine önemle vurgu yapmaktadır. Kurama göre, insan kişiliği aile içerisindeki sosyalizasyon süreci tarafından oluşturulmaktadır. Ailelerin sahip olduğu roller, dört rol tipinden meydana gelmektedir. Bu rol tipleri, hiyerarşi ve güç ile araçsal ve ifade edici eksenlerinin kesişmesinden oluşmaktadır. Kişinin bu yapı içerisinde aldığı yer, ilk ekseninde yaşı, ikinci ekseninde cinsiyeti tarafından belirlenmektedir.

Ailenin içinde bulunduğu dönem, karı-koca arasındaki yaş farkı, ebeveyn ve çocuklar arasındaki yaş farkı ve kardeşlerin özellikleri ile ilgili değişkenler bu farklılıklar arasında sayılabilir. Bu tip farklılıkların kişilik gelişiminde etkisi son derece önemli olmakla birlikte hiyerarşi ve ifadecilik-aracsallık bakımından ikinci derecede önemlidir (Parsons ve Bales, 1955).

Parsons ve Bales'e kıyasla, aile içi rollere ilişkin daha detaylı bir açıklama sunan ve yine toplumsal rol kuramı ile ilişkili olan ve bir diğer kuram da Bossard'ın uzmanlaşmış roller kuramıdır. Bossard (1956) rolleri bir gruptaki bireylerin uzmanlaşmış işlevleri rol olarak tanımlanmaktadır. Bossard'ın rol kuramına göre

(1956) geniş ailelerdeki kardeş gruplarında her bir üye, bir yer edinme süreci içerisinde diğerine referansla bir yer ya da statü kazanır. Bu roller, bireyin kişiliğinde sabit hale gelen düşünce ve eylem örüntülerine yol açar. Bossard'a göre (1956) rollerdeki uzmanlaşma, açık bir şekilde aile içerisinde görülebilir. Rollerdeki uzmanlaşma süreci aile yaşantısının doğal ve kaçınılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu uzmanlaşma çok erken yaşlarda başlamaktadır ve doğuştan getirilen özellikler kadar kardeşlerin yaşı, cinsiyeti, doğum sırası, yaş farkı gibi faktörler temelinde gelişmektedir. Bunun anlamı, çocukların çok erken yaşlarda, aile içerisinde uzmanlaşmış kişilik rollerini kazandığıdır. Bu rol kazanımında işbölümünün son derece önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Kurama göre küçük ailelerde kardeşler arası etkileşim geniş ailelere göre daha sınırlıdır. Bu nedenle uzmanlaşmış rollerin dağılımı ve buna adapte olma durumuna geniş ailelerde rastlamak daha mümkündür. Bu uzmanlaşmış rollere adapte olma yaşamın ilerleyen yıllarında okul, iş gibi sosyal gruplar tarafından da önemli ölçüde belirlenmektedir. Küçük ailelerde rol dağılımı genellikle ebeveynler tarafından yapılırken geniş ailelerde bu sürece kardeşler de dahil olmaktadır. Bu kuramın temel argümanlarını şu şekilde özetlemek mümkündür (Bossard, 1956).

- Uzmanlaşmış roller çok sayıda insanın birbiri ile sürdürdüğü ilişki neticesinde meydana gelmektedir ki aile de bunlardan biridir.
- Büyük gruplarda uzmanlaşmış rollere uyma ve rol çeşitliliği daha fazladır. Bu bağlamda, geniş aileler bu bakımdan önemli bir yer tutmaktadır.
- Geniş ailelerdeki uzmanlaşmış rolleri belirleyen faktörlerin başında doğum sırası gelmektedir.
- Cinsiyet, rollerdeki uzmanlaşmayı belirleyen bir diğer önemli faktördür.

Cinsiyet, aynen yaş gibi grup içinde rollerin uzmanlaşması konusunda basit ve evrensel bir referans noktasıdır. Erken yaşlarda başlayan cinsiyet tipllemeli davranış ve ayrıcalıklar uzun süreli ve katıdır. Yine diğer uzmanlaşma şekilleri gibi bunlar da geniş ailelerde küçük ailelere oranla daha belirgindir. Büyük erkek

çocuklar babalarının yokluğunda babalarının vekili gibi davranırken, büyük kız çocuklar da aynı şekilde annelerinin vekili gibi davranırlar.

Bazı ailelerde kardeşler ek roller edinirler. Büyük çocuklardan, görelî olgunlukları nedeniyle kendilerinin olduğu kadar kardeşlerinin de sorumluluğunu alması beklenir. Çoğu durumda ebeveynler çocukları bu sorumluluğu almaya zorlarlar. Özellikle ebeveynlerin ilgisiz ya da etkisiz olduğu durumlarda ebeveynlik rollerinin çok büyük bir bölümü büyük çocuklar tarafından üstlenilmektedir. Büyük kardeşler genellikle lider, disiplinci ve bakıcı rollerini üstlenmektedir. Buna ek olarak büyük kardeşin cinsiyetinin de önemle vurgulanması gerekir; çünkü büyük kardeşin kız ya da oğlan olması, doğum sırasına bağlı olarak feminen ya da maskülen özelliklerin ağırlığının sınırlarını belirlemektedir.(Bossard, 1956)

4.13-14 YAŞ ÇOCUĞUN ERGENLİK ÇAĞINA ÖZGÜ ÖZELLİKLERİ

Ergenlik, insanlarda fiziksel ve psikolojik değişikliklerin olduğu önemli bir dönemdir. Bu dönemde kişilik yapısı ile birlikte cinsel organlarda fiziksel ve fonksiyonel değişiklikler ön plana çıkmaktadır. Ergenlik çağı cinsel kimliği kabullenme, ana babaya bağımlılıktan kurtulma, toplumsal yerini araştırma ve bir mesleğe yönelme çabalarının gösterildiği 8-10 yıllık bir dönemdir.(Öztürk.2004:7)

Ergenlik toplumlara, dönemlere ve kişiye göre farklı özellikler göstermektedir. Bu nedenle tüm yönlerini kapsayan ve herkes tarafından yeterli görülen bir tanım yapmak zordur. Örneğin, sanayi toplumu ile kırsal kesim gençliğinin özellikleri ve sorunları farklıdır.(Ekşi A.1982: 54)

Hacettepe ve Dicle Üniversitesi birinci sınıf öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada (Akın A, 2004: 65) iki üniversitenin öğrencileri arasında sosyoekonomik ve psiko-sosyal özellikler açısından bölgesel özelliklere paralel, o özellikleri yansıtan farklılıklar olduğu gösterilmiştir.

Ergenliğin tanımı ergenlik için bir yaş sınırı getirmek zordur. Bedensel, ruhsal ve toplumsal gelişim her insanda aynı yaşlarda olmaz.

Psikolojide ergenlik dönemi şöyle sınıflandırılmıştır:

1. Erken ergenlik: 11-15 yaşlar arasındaki dönemdir.
2. Orta ergenlik: 14-15 yaşlarından başlayıp, 16-17 yaşlara kadar süren dönemdir.
3. Geç ergenlik: 16-17 yaşlardan başlayıp 20'li yaşlarda sona erer.

Fiziksel büyüme ve seksüel olgunlaşma ergenlerin majör fizyolojik değişiklikleridir. Tanner, fiziksel gelişimi klasik olarak beş evreye ayırmıştır. Bu evreler kızlarda meme gelişimi, pubik kıllanma, büyüme hızı ve menarşe göre, erkeklerde genital organların gelişimi, pubik kıllanma ve büyüme hızına göre belirlenmektedir (Solorio 1994:32) Erkeklerde ve kızlarda ergenliğin tamamlanması yaklaşık aynı yaşlarda olmasına rağmen kızlar, preadolesan evreye erkeklerden yaklaşık bir yıl erken girerler. Kızların ergenlikteki fiziksel değişiklikleri ortalama 10,8 yaşında başlar ve yaklaşık 4 yıl sürer. Erkeklerde ise ortalama 11,8 yaşında

başlar ve yaklaşık 3 yıl sürer. Kızlarda büyüme atakları genellikle gelişmenin erken evresinde olur. Erken ergenlik dönemi, kızlar ve erkekler arasında farklılığın en fazla olduğu zamandır. (Solorio 1994:32)

Ergenlik döneminin sonlarına doğru kişi bireyselleşmesini tamamlamış, kendi ebeveynlerinden ve diğer yetişkinlerden duygusal anlamda bağımsızlaşmıştır. Her iki cinsten yaşlılarıyla yeni ve daha olgun ilişkiler kurmaya hazırdır.

Ergenlik ve delikanlılık yaşlarında beden ve cinsel organların hızlı büyümesiyle birlikte; içsel coşkular ve önemli gelişimsel sorunlarla karşılaşan delikanlı erkek ya da kız, kendisine eskiden aşılınmış roller ve hünerlerle, bundan böyle yükleneceği roller ve sorumlulukları karşılaştırır. Bu dönemde benlik kimliği ve kimlik duygusu gelişir. Kimlik duygusunun cinsel, toplumsal ve mesleki öğeleri vardır. Bunları özetleyecek olursak: Cinsel kimlik, bireyin kendi bedenini ve benliğini belli bir eşeylik içinde algılayışı, kabullenişidir. (Öztürk.2004:11) Erkeklik veya dişi.(Öztürk.2004:7)

Cinselliklerle ilişkili davranışların psikolojik yönlerine işaret eder ve aile bireyleri, öğretmenler ve arkadaşlar gibi kültürel fenomenlerden gelen deneyimlerin verdiği sayısız ipuçlarının sonucu gelişir. Cinsel rol, cinsel kimlik ile ilişkili ve kısmen ondan türemiş olan davranıştır. Toplum içinde dışarıya vuran davranışların görünümüdür (Öztürk.2004:11) Standart ve sağlıklı sonuç, cinsel kimlik ile cinsel rolün birbirine uygun olmasıdır. Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkekliği sosyal olarak yapılandıran özellikler olarak tanımlanır. İnsanlar dişi ya da erkek olarak doğarlar ama daha sonra kadın veya erkek olma ile sonuçlanacak, kız ya da oğlan çocuk olmayı yetişirken öğrenirler. Bu yüzden toplumsal cinsiyet zaman içinde gelişen ve değişen bir kavramdır. Kültürden kültüre ve zaman içinde farklılık gösterir (Türmen T.2003:16)

Ergenlik döneminde, gencin cinsel yapısı ve yeterliliği konusunda önce birtakım soruları, kuşkuları olabilir. Kendi cinsel yapısını, yeterlilik ve gücünü, düşüncede ya da eylemde, başkaları ile karşılaştırır. Bu konuda başkalarının da nasıl görüldüğünü merak eder. Kendini sınar; yarışmaya kalkar. Zamanla, sağlıklı gencin bu tür sınamaları, yarışmaları, kuşkuları yatıştır. Kendi cinsel yapısının ve

yeterliliğinin gerçekçi kabullenışı ile “cinsel kimlik duygusu” olgunlaşır (Öztürk.2004:19)

Cinsellik, gelecekteki yaşamı da etkileyebilen, ergenlik çağının önemli sağlık konularındandır ve fiziksel, ruhsal ve toplumsal iyilik halinin önemli bir elemanıdır. Cinsel davranış çeşitlilik gösterir ve birçok etkenin karmaşık ilişkisiyle belirlenir. Kişinin başkalarıyla olan ilişkilerinden, yaşam koşullarından ve içinde yaşadığı kültürden etkilenir. Bireyin cinselliği ile tüm kişiliği birbiri içine girmiştir ve cinselliği tek başına ele almak mümkün değildir. Şimdiye kadar üreme sağlığının bir parçası olarak görülen cinsel sağlığın; HIV (human immunodeficiency virus), cinsel içerikli şiddet, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar gibi cinsellikle ilgili sağlık sorunlarının çok artması nedeniyle Dünya Sağlık Örgütü tarafından ayrı bir antite olarak tanımlanması gereği ortaya çıkmıştır. Üreme sağlığı ise üreme sistemi, onun fonksiyonları ve işleyişine ilişkin bütün alanlarda sadece hastalık ya da sakatlık olmaması değil, zihinsel (Genel Tıp Derg 2006;16) (Ergenlerde cinsellik-Set ve ark 138) ve sosyal açıdan bütünüyle iyi olma durumu olarak tanımlanmaktadır. (http://www.who.int/reproductivehealth/gender/sexual_health.html. 2005.)

Bireyin eğilimlerinin, inanışlarının, düşüncesinde yanlış oluşmuş kavramların cinsel işlev bozukluğunun oluşumunda ve devamında yeri olduğu araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Bu yanlış inanışların en belirgin örnekleri, özellikle cinsellikle ilgili esprilerde, fıkralarda, günlük basında ve pornografik yayınlarda sergilenmektedir. Birçok insanın cinsel eğitimi yetersizdir veya hiç yoktur. Cinsellikle ilgili bilgi eksikliği ve cinsel olan herhangi bir şeye duyarlılık kişileri değişik kaynaklardan, özellikle basın-yayın organlarından veya aynı derecede bilgisiz yaşlılarından gelen mesajlara duyarlı kılar (Kayır A. 2001:31). Bazı araştırmalar Ergenlere yönelik cinsel ve üreme sağlığı çalışmaları, üzerinde önemle durulması gereken ve özel perspektif gerektiren bir konudur. Dünyada ergen nüfusun hızla artmasıyla birlikte ergenlerin cinsel ve üreme sağlığı gereksinimleri de artmıştır. Bu konudaki çalışmalar, 1994 yılında Kahire’de gerçekleştirilen Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansı ile 1995 Pekin Dördüncü Dünya Kadın Konferansı’ndan beri uluslar arası gündemde önemli bir yere sahiptir. Bu konferanslarda temel insan haklarının bir parçası olarak cinsellik, cinsel sağlık ve

üreme sağlığıyla ilgili kapsamlı ve bütüncül bir yaklaşım geliştirilmiştir (Akın A 2004: 54)

Ülkemizde ergen nüfusu fazladır. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 2003'e göre, ülkemizde yaşayan nüfusun % 19,7'sini 10-19 yaşlar arasındaki ergenler oluşturmaktadır (12). Her ne kadar geç ergenlik 20'li yaşlar olarak tanımlanmış olsa da ergenler üzerinde yapılan araştırmaların birçoğunda 20'li yaşların sonu da dâhil edilmektedir (13-15). Ergen nüfusumuza yirmili yaşları da ilave ettiğimizi düşünürsek % 19,7'lik oran önemli ölçüde artmaktadır. Cinsel etkinlik dönemi daha erken yaşta başlarken ergenler; cinsellik, kontraseptif yöntemler ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlarla ilgili yeterli bilgiye sahip olmadıkları için, yüksek oranda istenmeyen gebelik ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyon riskine maruz kalmaktadır.

Türkiye'de cinsellik, başka birçok ülkede olduğu gibi, üstü kapalı bir konu olarak kalmıştır ve bu konuda eğitim, hizmet ve araştırma sınırlıdır. Ülkemizde ergenlere yönelik yapılandırılmış bir cinsel eğitim programı yoktur. Aile içerisinde başlaması beklenen cinsel eğitimi verecek olan ebeveynlerin de bu konuda yeterli bilgi birikimine sahip olduklarını söyleyemeyiz. Kaldı ki, sosyal ve kültürel faktörler nedeniyle cinsel konuların ailede halen tabu konumunda olduğu bilinmektedir.

Ergenlerin psikolojik yapılarını da dikkate alan birey merkezli ve günlük yaşama yönelik bir eğitimin olmayışı ergenlerin eğitim algılarının yetersizliğine neden olmaktadır. Cinsellikle ilgili en üst düzeyde eğitim almış olmaları beklenen tıp fakültesi öğrencilerinde bile görülen bilgi eksikliği üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

Türkiye'de sağlık sisteminin dağınık yapısı çoğu bireyin kişisel hekiminin olmasına izin vermemektedir. Bireyin sağlık sorunlarının sorumluluğunu üstlenen bir doktorun olmaması, ergenlerin başka konularda olduğu gibi cinsellikle ilgili sağlık ihtiyaçlarını da sürekliliği olmayan ve çoğunlukla ergen cinselliği konusunda özel bir eğitim geçmişi bulunmayan sağlık profesyonellerinden almalarına yol

açmaktadır. Yapılan çalışmalar hizmet sunucularının kendi bilgilerini “yeterli bulmadıklarını” göstermektedir.

Örneğin, hekimlerin ergen sağlığıyla ilgili tutum ve davranışlarını inceleyen bir araştırmaya. (Hardoff D, Tamir A, Palti H 1999:25) göre, hekimlerin bu alanda deneyimi sınırlıdır ve kendilerini ergen sağlığına yönelik hizmet sunmak için yeterli beceriye sahip görmemektedirler.

4.1. ERKEN ERGENLİK DÖNEMİNİN PSİKOSOSYAL GELİŞİMİ

12-14 yaş arasındaki bu dönemde hızlı gelişen fiziksel ve davranışsal değişiklikler görülür. Hızlı büyüme ve cinsel gelişim kızlarda erkeklerden daha öncedir. Erken büyümenin erkeklerin ruh sağlığı açısından genel olumlu etkisine karşılık, erken gelişen kızlarda akranlarından daha düşük benlik saygısı, daha yüksek depresyon oranı, anksiyete bozuklukları ve yeme bozuklukları görülmektedir. Erken ergenlik döneminde ergenlerin en büyük uğraşları bedenleridir ve bu dönemdeki ergenlerde hızlı fiziksel gelişime uyum ve bu değişiklikler ile baş etme çabaları görülür. Beden imgesi gelişiminin yanında, ergenlik dönemindeki önemli fiziksel değişimlerden biri üreme olgunluğunun başlangıcına işaret eden ikincil cinsiyet özelliklerinin gelişimidir ve bu gelişim gencin kendisini toplumsal açıdan çocukluktan farklı bir kız ya da erkek kimliğinde algılamasına neden olur. Beden görünümünün değişmesi, dürtülerin artması, cinsel kimliğin daha fazla algılanması gencin toplumsal olarak da bazı cinsiyet rollerini edinmesini gerektirir.

Ergenlik döneminde cinsiyete uygun biçimlerde davranmaya yönlendirici çevresel tutumların etkisiyle toplumsal cinsiyet rollerinin içselleştirilmesiyle cinsel kimlik oluşumu tamamlanır. Bu dönemde yakın arkadaşlıklar önem kazanmaya başlar, daha çok aynı cinsiyetten arkadaş ve grup aktiviteleri tercih edilir ve arkadaş grupları ergenin ilgi alanlarını ve giyimini etkiler. Erken ergenlik döneminde bilişsel gelişimde de önemli değişiklikler olmaktadır. Jean Piaget'nin bilişsel gelişim kuramına göre on bir yaşından sonra gelen ergenlik dönemi soyut işlemler dönemidir. Ergenlerde soyut düşünce aniden ortaya çıkmaz, bu süreç somut deneyimlerin ötesinde mantıksal çıkarımlar yapma ve günlük yaşamda

idealist ve hipotetik düşünme kapasitesi edinme ile giden yavaş bir süreçtir. Soyut işlemlere geçişin yeterli koşulu olarak da toplumsal ve kültürel yapı gösterilmektedir. Soyut düşüncenin gelişimi ile birlikte ergenler felsefe, din, politika, ölüm gibi kavramlar üzerinde de daha fazla düşünmeye ve tartışmaya başlarlar. Zaman kavramının farkına varmaya, gelecekle ilgili kaygılar duymaya, zamanın geçmekte olduğunu hissedip kendi ölümlülüğünü de fark etmeye başlarlar. Erken ergenlik dönemi önceleri ergenin yabancılaşmasına neden olacak şekilde ailesini, arkadaşlarını ve yaşam biçimini reddediş dönemi olarak görülmüştür. (Çuhadaroğlu F 1996; 5:783-88.)

4.2. ERGENLİK DÖNEMİNDE CİNSELLİK

Cinsellik sadece insanın gelişimini sağlayan bir gereklilik değil, aynı zaman da çoğu kere engellenemeyen bir içgüdüdür de... İnsanlar varoluşlarından bu yana hem üremek ve gelişimlerini sağlamak, hem de yaşamlarını zenginleştirmek için her şartta cinselliklerini sürdürmeye çalışmışlardır. Bu kavram öyle bir gerçek ve çoğu kere -ne yazık ki- sorun olarak karşımıza çıkmaktadır ki, Dünya Sağlık Teşkilatı 1974 yılında “cinsel sağlık” ın tanımını yaparak temel bir soruna çözüm üretilmesinde objektif bir kilometre taşı oluşturmuştur. Bu tanıma göre Cinsel Sağlık ; “Cinsel bir varlık olarak insanın sadece bedensel değil, duygusal, düşünsel ve sosyal bütünlüğünü sağlayan, kişilik gelişimi, iletişim ve sevginin paylaşımını pozitif yönde zenginleştiren ve artıran sağlıklılık hali” olarak belirlenmiştir.⁶

Bu tanım birkaç yönden cazip ve kullanışlıdır;

- Öncelikle cinsel sağlığın çok boyutlu olduğunu vurgular, yani sadece bedensel cinsellikten değil, cinselliğin ruhsal, sosyal boyutlarından haberdar eder.
- İkinci olarak sağlıklı bir cinsel yaşam için insanların bedensel fonksiyonlarını bilmeleri gerektiğini ortaya koyar. Gerçek bilgi ve bunun getirdiği sorumluluk bilinci gerekir cinsel sağlığı koruyabilmek için, cinselliği sağlıklı yaşayabilmek için

⁶ Ergenleri Bilgilendirme ve Farkındalık Kazandırma Eğitim Programı Eğitici El Kitabı, Büyüyorum, Gelişiyorum, Değişiyorum, Türk Eczacıları Birliği, Yenimahalle Rehberlik ve Araştırma Merkezi, Polat, D. (Ed.), Ankara, Fersa Matbaası 2007

katı kabuller, yanlış bilgiler yerine riskleri, olasılıkları açıklayan gerçek bilgi ve sorumluluk... Bilgi, insanın vücudunu ve yaşamını kontrol edebilmesinin anahtarıdır ve insan ancak bu sayede sorumluluk içinde davranabilir.

□ Üçüncüsü, kişilik gelişimi, iletişim ve sevginin paylaşımındaki önemini vurgulayarak “cinsel sağlık” kavramının pozitif bir kavram olduğunun altını çizer. Cinselliğin insan ilişkilerindeki en önemli pozitif kavram olduğunu kabul ederek, örneğin bulaşıcı hastalık ya da gebelik korkusu ile cinsellik gereğince yaşanamazsa, insan yaşamının eksik kalacağını öngörür. Başka bir deyişle cinsellik entelektüel bir olgu olarak kişilere sorumluluk yükler, beden fizyolojisi hakkında bilgi gereksinimi getirir. Bu sorgulama, bilgi düzeyinin artışı ve sonuçta bireysel ve toplumsal gelişim demektir.

□ Bu tanımın dördüncü özelliği esnek olmasıdır. Tanımda cinsel sağlamlık ya da sağlıksızlık detaylı olarak anlatılmaz, kişisel, toplumsal, kültürel ve dinsel farklılıklar gözetilerek, herkesi içine alır, insanlara sosyal, kültürel değerleri, dini inançları ve tarihsel kökleri çerçevesinde yeni ufuklar açar.

Sonuç olarak bu tanımlamadan yola çıkarak “cinsel sağlık” kavramı insanlara nasıl davranmaları gerektiğini kesin kurallar ve reçetelerle anlatmaz ancak, onlara cinselliği kişisel, sosyal, kültürel ve dini inançları ve gelişimleri içinde pozitif olarak yaşamaları gerekliliğinin anahtarını verir.

Ergenlik insanın anne karnındaki ve doğduktan sonraki iki yıllık büyüme ve değişim sürecinden sonraki en hızlı büyüme ve değişim dönemidir. Ayrıca, toplumsal rollerin denendiği, amaçların, hedeflerin olduğu, toplumsal ve kişilerarası ilişkilerin geliştiği, bağımsız davranışların ortaya konduğu psiko-sosyal gelişimi de barındıran, bireyin fiziksel ve ruhsal gelişim dönemleri arasında en zor ve karmaşık olanıdır. Cinsellik bireyin psiko-sosyal ve fizyolojik gelişiminin olmazsa olmaz bir parçasıdır. İşte insan yaşamının hemen her döneminde var olan ve her döneminde gelişmeye devam eden bu parça yani cinsellik, üreme yeteneğinin kazanıldığı ergenlik döneminde ayrı bir önem kazanır.

Ergen bu dönemi yaşarken pek çok şeyi denemek ister; Para kazanmak, özgür yaşamak ve sevgili olmak... “Sevgili olmak” çok önemli, çünkü ergen için

statü, saygınlık, özgürlük, sevgi aktarımı, aşkın kavurucu tadı, cinsel keyif, merakını gidermek, farklı olmak gibi pek çok değeri barındırmaktadır “sevgili olmak”. Vücudunda olan değişimler, duygularındaki inişler ve çıkışlar ergenler için alışılması zor olmakla birlikte, “erişkin olmanın mecburi hizmetidir” ergenlikte yaşanan bedensel, ruhsal değişimler. Bu dönemde belirgin şekilde ortaya çıkan duygulardan en önemlisidir cinsel duygular.

Ergenlikte cinsellik konusu çoğunlukla bu dönemin risklerini, risklerin sonuçlarını, ergenlerin olumsuz davranışlarını ve ergenlik döneminde cinsellik yaşamının normal olmadığını akıllara getirmektedir. Araştırmacılar uzun yıllar cinsel açıdan etkin olan ergenleri diğer ergenlerden daha sorunlu kabul ederek psikolojik ve sosyal özelliklerini araştırmıştır. Bu görüş cinsel etkinliğin daha yaygın hale gelmesiyle değişmiştir. Yapılan pek çok araştırma ergenlikte yaşamaya başlanan cinsellekle psikolojik sorunlar arasında hiçbir bağlantının olmadığını ortaya koymuştur. Bununla birlikte ergenlikte cinsellik kavramı üzerinde düşünüldüğünde altı çizilmesi gereken önemli başlıklardan biride “risk alma” olmalıdır. Ergen risk alma konusunda yetişkinlere göre çok daha gözü karadır ve risk almak onun için hayatının doğal bir parçasıdır, çünkü pek çok şeyi zaten risk olarak öğrenmektedir, üstelik bu durum heyecan da vermektedir. “Risk etkeni” kişinin hastalık vb. gibi olumsuz sonuçlara karşı zayıflığını arttıran bireysel ya da çevresel faktörlerdir.

Sosyal bilimciler “toplam risk etkeni modelini”, ergen davranışlarını çalışırken kullanmışlar. Bu modelin bir örneği Stephan Small ve Tom Luster tarafından yapılan ergenlerin cinsel etkinlikleri araştırmasıdır. Small ve Luster yaklaşık 2200 ergen üzerinde bir çalışma yapmışlar ve cinsel davranışları, cinsel yönden deneyimli olup olmadıkları hakkında bilgi toplamışlar. Small ve Luster çalışmalarında ergenlerdeki cinsel etkinliklerin birden çok neden tarafından belirlendiğini ve bu nedenlerin ayrı ayrı etkiye sahip olduklarını da göstermişler ve nedenleri şöyle sıralamışlar;⁷

⁷ Contraception in Western Europe; a current appraisal. Ketting, E. (ed.) (Carnforth, UK: Parthenon) 1990

Kişisel nedenler;

- madde kullanmak,
- düşük entellektüel yetenek,
- cinsel istismar öyküsü.

Ailesel nedenler;

- aile yapısı,
- düşük anne baba denetimi,
- düşük sosyo-ekonomik düzey,
- tek ebeveynli ev .

Aile dışı nedenler;

- akranlar,
- cinsel etkin arkadaşlar,
- çok az olumlu okul yaşantısı,
- düşük düzey mahalle.

Small ve Luster çalışmasında ergenlerin cinsel etkinlik risklerini de gözlemlenmiş ve 10'dan fazla risk etkeninin olduğu belirlenmiş. Araştırmacılar potansiyel risk etkenleri ile cinsel etkinlikler arasındaki ilişkiye risk etkenlerinin bağımsız olarak etki edip etmediğini anlamak için çalışma yapmışlar ve ,

düzenli kız ya da erkek arkadaşın olması,

alkol kullanımı,

cinsel yönden izin veren anne babaya sahip olmak,

gelecekteki meslekte kuşku duymak

gibi etkenleri cinsel etkinliği belirleyen önde gelen risk etkenleri olarak bildirmişlerdir. Small ve Luster kızların cinsel etkinliklerini açıklayan etkenlerin, erkek ergenlerden daha fazla olduğunu da belirlemişler. Örneğin aile desteğinin olmaması, erkekler için risk etkeni değilken, kızların cinsel davranışlarını açıklamada önemli bir risk etkeni olarak ortaya çıkmış. Risk etkenleri saptandıktan sonra ergenlere taşıdığı her risk için 1 puan vermişler sonra da puanları yüksek olan ergenlerin gerçekten cinsel olarak etkin olup olmadıklarına bakmışlar. Sonuçlar risk etkenleri ve cinsel ilişki arasında doğrudan bir bağlantı olduğunu ortaya koymuş ve risk etkeni arttıkça cinsel etkinliğin de arttığı belirlenmiş. Bu ve benzeri çalışmaların sonuçları, ergenlikte erken cinsel etkinliğin bedensel, gelişimsel ve sosyal olarak istenmeyen sonuçlarından, yani ergenlikte riskli cinsel davranışlardan korunmak için, ergenin çevresindeki risk etkenlerini azaltmak gerektiğini işaret etmektedir.

Ergenlikte cinsel taciz, tecavüz ve cinsel istismar ergenlikte cinsellik dendiğinde akla gelen en önemli konu başlıklarındandır. Pek çok çalışma göstermektedir ki ergenler yine ergenlik özellikleri ve taşıdıkları risk etkenleri nedeniyle cinsel istismar, taciz ve tecavüze karşı savunmasız gruptadırlar. Ergenler arasında cinsel istismar yaşayanlar, ya yabancı biri, ya aile içinden biri ya da sevgilileri tarafından bu sürece maruz kalmaktadırlar.

Ailelerinden ayrı yaşamak, fiziksel ve zihinsel engelleri olmak, alt sosyo-ekonomik bir çevrede yetişmek, alkol ve madde kullanan ailede büyüme cinsel taciz riskini artırmaktadır. Cinsel tacize uğrayan ergenlerde daha az özgüven ve daha çok eğitim ve öğrenim güçlüğü görülmektedir. Yine bu ergenlerde kaygı, korku, yeme bozukluğu ve depresyon daha sıktır. Bu ergenlerin daha çok ve daha riskli cinsel davranışlarda bulunabilecekleri, birden fazla cinsel eşlerinin olabileceği, cinsel olarak diğer akranlarını istismar edebilecekleri, daha sık gebe kalabilecekleri ve HIV/AIDS ve CYBE'a daha fazla maruz kalabilecekleri bildirilmektedir.

İlk cinsel deneyim ergenler için büyük anlamlar taşımaktadır. Erkekler için erkek olmak gibi “erkeksi” yani daha çok erkekler dünyası için anlamlar taşıırken, kız ergenler için daha “duygusal ” anlamlar taşımakta ve bu anlamlar sadece

kadınların dünyasında değil belki de daha çok erkeklerin dünyası tarafından değerlendirilmektedir. Ergen kızların ilk cinsel deneyimlerini yaşadıkları kişiler için “sevdiğim” tanımını kullanmaları şaşırtıcı değildir. Kızlar erkeklerin tersine ilk cinsel deneyimini anlattığında, akranlarından çoğunlukla destek alamamakta hatta tepki görmektedirler, bu değerlendirmenin kendi hemcinsleri tarafından bile erkek dünyası değerleri ile yapıldığının göstergesidir. Kızlar ilk cinsel deneyimleri ile ilgili olumlu duygular yaşasalar da, bu duygulara suçluluk, utanma, korku ve kaygısında eşlik ettiğini erkeklerden daha çok ifade etmektedirler. Mastürbasyonun ergenlikteki önemi burada ortaya çıkmaktadır. Bu bedensel ve duygusal değişim döneminde ergen, bir yandan mastürbasyonu “yeniden” bu kez bilerek, planlayarak ve isteyerek keşfeder, öte yandan da karşı cinse engelleyemediği bir cinsel çekim duymaya başlar. Mastürbasyon bireyin kendi cinselliğini ve hazı keşfettiği ve bunu en güvenli şekilde doyuma ulaştırdığı çok normal bir cinsel davranıştır. Mastürbasyon sadece ergenlik döneminde değil, yaşamın her döneminde kişinin özeldir ancak, özellikle ergenlik döneminde insanın gelişimi, vücudun bütünlüğü, zaman ve mekânla ilgili uyum gibi konularda karar verme özerkliğini kazanması için bu deneyimi yaşaması önemlidir. Mastürbasyon ergenin zihnini uzun bir süre hatta erişkinliğinde bile meşgul edecektir.

Günümüzde kullanılan yöntem, cinselliğin sadece fizyolojik bir olay olmadığını altını çizmekte ve cinselliğin fizyolojik boyutuyla birlikte psikolojik boyutuna da değinerek, güzel taraflarını da, risklerini de aktarmaktadır. “Cinsellik Eğitimi” adı verilen eğitim programının sonuçları, önekilere göre çok daha olumludur.

4.3. ERGENLİK DÖNEMİ DEPRESYONLARI

Genel olarak depresyonların hepsinde görülen belirtileri sıralayacak olursak anksiyeteli ve daha çok elemli ve mutsuz duygu durum, karamsar ve ümitsiz düşünceler, kendini suçlama, motivasyon ve ilgi kaybı, konsantrasyon azlığı, kişisel bakımda ihmal, psikomotor retardasyon, ajitasyon, iştah ve kilo kaybı, kabızlık, uykusuzluk, çeşitli ağrılar gibi bedensel belirtiler; intihar düşüncesi ve intihar girişimi gibi davranışlar depresyon belirtileridir.

Bu sayılan belirtiler, depresyonun klasik semptomlarıdır. Ancak ergenlikte özellikle erken dönemde belirtiler her zaman tipik olmayabilir. Erken dönemlerde depresyonun klasik semptomlarından olan disforik duygu durumu (yaşam aktivitelerine karşı ilginin azalması, üzgün ve ümitsiz ruh hali), apati, kendini değersiz bulma ve intihar uğraşları nadiren görülür.

Erken Ergenlikte Depresyon: Çocuklukta olduğu gibi erken ergenlikte de depresyonun maskelenmiş belirtileri görülür. Bunlara depresif ekivalanlar (depresyon eşdeğerleri) denir. Depresif ekivalanlar şöyle sıralanabilir:

1. İç sıkıntısı ve huzursuzluk
2. Yorgunluk ve bedensel uğraşlar
3. Konsantrasyon güçlüğü
4. Eyleme vuruk davranışlar (acting out)
5. İnsanlara sığınma veya onlardan kaçış

1. Sıkıntı ve huzursuzluk:

Sürekli sıkıntı ve huzursuzluk, erken ergenlikte genellikle gizli bir depresyona işaret eder. Olaylara karşı tam bir ilgisizlikle yoğun uğraşlar arasında gidip gelen ergen, kendisine zevk vermeyen fakat uğraştıracak şeyleri umutsuzca aramaya koyulur. Bunu dayanılmaz sıkıntısı için bir çıkış yolu olarak görür. Erişkin bir insanda sık rastlanan depresif bir belirti olan yalnızlık duygusuna katlanamaz ve sürekli olarak kendini boşluk ve izolasyon gibi duygulardan korumaya çalışır.

2. Yorgunluk ve bedensel uğraşlar:

Kendini çok enerjik ve çok bitkin hissetmek arasında gidip gelen ergen, yeterli bir uykudan sonra da kendini yorgun hisseder.

3. Konsantrasyon güçlüğü:

Bu belirti, ergeni yardım aramaya itmesi bakımından önemlidir. Bunun en tipik örneği okuldaki başarının düşmesidir. Ergen ne kadar çaba gösterirse göstereceği

bilgileri alamadığını ve zihninde tutamadığını söyler. Depresyondaki bir erişkin yoğunlaşma güçlüklerini ilgisizliğine ve disforik uğraşlarına yorabilir. Ancak depresyondaki ergen, nadiren bunun açıklamasını yapar ve derinde yatan depresyonundan şüphelenmek zordur.

4. Eyleme vuruk davranışlar (acting out):

Birçok durumda eyleme vuruk davranışlar ergenin kendisini sevilmeyen, yetersiz ve değersiz bir kimse olarak görmesine karşı bir savunma olarak ortaya çıkar. Kızgınlık, öfke nöbetleri, kaçmalar, değişik türde baş gösteren isyankar, anti sosyal ve olumsuz davranışları içerir. Ergenlerde sıklıkla sevilen bir objenin kaybından sonra ortaya çıkan elem tepkisinin klinik bir belirtisi olarak suçluluk duygusu görülmektedir.

5. İnsanlara sığınma veya onlardan kaçış:

Ergenlik çağı gizli depresyona iyi bir örnektir. İnsanlara yaklaşma, yalnızlık ve izolasyon gibi duygulardan kurtulmak içindir. Bu tür gençler hep yanlarında birini isterler. Bazen de sevilmemek ve istenmemek gibi duygular bu ergenleri her önüne çıkanla ilişkide bulunmak gibi bir davranışa iter. Bir başkası ile kurdukları fiziksel temas hangi nedenle olursa olsun, sanki sevilip şefkat görüyormuş gibi bir doyum sağlar. Bu tür davranışlar bizim toplumumuzda çarpıcı değildir, daha evrensel bir ilişki tipi, ergenin erişkin çevreden görmediği yakın ilgiyi kendi cinsinden bir yakın arkadaş edinerek giderme çabasıdır. Bazen de depresyondaki ergen kendini terk edilmiş, bir kenara itilmiş değersiz biri olarak görmesi nedeni ile insanlardan uzaklaşır. Depresyon ekivalanı olarak içe dönme şizofrenik içe çekilmeden farklıdır. Depresyondaki ergen daha çok insanların kendisi ile ilgilenmediklerini hatırlamamak için onlardan kaçır.

Ergenlerin, sevgi objesi olarak hayvanları seçtikleri de sıklıkla görülmektedir. Özel olarak hayvanlara sevgi gösteren ergen sadece reddedilmeyeceğini bilmekle kalmaz, sevgi açlığını da doyurur.

5. ÇOCUK RESİMLERİ ANALİZLERİ

İnsanların kendini, düşüncelerini ve duygularını ifade etme ihtiyacı, çok temel bir ihtiyaçtır. Bu duyguların ve düşüncelerin tam olarak bilincinde olmasa bile, sanat yolu ile bunları ifade etmek mümkündür. Çok çarpıcı bir örnek Nazi toplama kamplarında gerçekleşmiştir. Nazi toplama kamplarında esir tutulan bazı çocuk ve yetişkinlerin gizlice resim yaptıkları belirtilmiştir. Bu kişilerin, yakalansalar, bunun için öldürüleceklerini bilerek hala resim yapmaları, nasıl açıklanabilir? Oradan kurtulan biri, bu durumu şöyle açıklamıştır. *“Her gün yaşayabilmek için bunu yapmak zorundaydık.”* (Peterson,)

Çocuklar çizerler, boyarlar, onlar iyi hissetmek için, kendilerini ifade edebilmek için çizerler. İlk anne çocuk ilişkisinin sözsüz olduğu, sonraki birkaç yıldaki dil gelişiminin, çocuğun duygularını ifade etmesinde çok yeterli olmadığı düşünülürse, resim yapmanın önemi daha da iyi anlaşılabilir. Bilinçte olmayanın da yansıtılabilmesi resmi, sanatı daha da güçlü yapar. Travma yaşayan çocuklar, gerçeği anlatamassalar da, resim yolu ile duygusal boşalım sağlayabilirler.

Resim, psiko-pedagojik açıdan çocuğu bize tanıtmaya yarayan bir ölçüt olduğu gibi, onun zeka, kişilik, yakın çevre özellikleriyle iç dünyasını yansıtmaya yarayan bir ifade aracı olarak da büyük önem taşır (Yavuzer, 2005:12). Çocuk bize resmiyle adeta kendisinin bir parçasını yansıtmakta, olaylar hakkındaki duygu, düşünce ve görüş biçimlerini dile getirmektedir. Çocuk için resim, dinamik bir faaliyet örneği ve yalın bir anlatım aracıdır (Yavuzer, 2005:13). En basitinden resim yapmak biçimler, şekiller ve imgelerin çizgilerle anlatımıdır. Çoğunlukla bir tür çizim aletini kâğıt üzerinde iz bırakacak şekilde kullanmaktır ama kumda parmakla, hatta havada bile resim yapılabilir. Çocuklar için resim yapmak bir süreç hem de üretmektir (Malchiodi, 2005:53).

Normal bir çocuğun günlük yaşamda biriken gerilim ve sıkıntılarını atabileceği, içinde sadece kendisi için ayrılmış malzemelere ve bir yetişkine sahip olduğu, paylaşmak, işbirliği yapmak, düşünceli, kibar ve düzgün olmak zorunda olmadığı bir yer. Çocuk böyle bir yerde koşulsuz olarak saygı gördüğünü ve kabul

edildiğini bilerek duygularını hissedebilir ve düşüncelerini sonuna kadar ifade edebilir (Malchiodi, 2005:61).

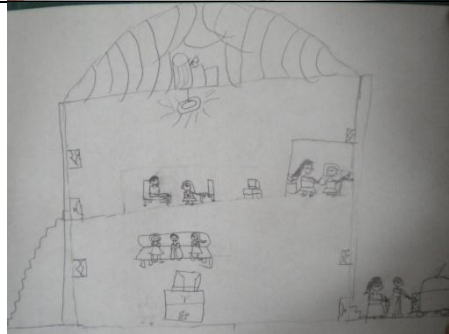
Resim ve sanatsal faaliyetlerin diğer biçimleri, çocukların duygusal sorun ve gerilimlerini imgeleme yoluyla çözmelerine yardımcı olarak katarsis gibi deneyimlerin, sanatla tedavi sürecinin önemli bir parçası olduğunu düşündürmektedir. Örneğin kız kardeşine olan öfkesinin imgesini çizen bir çocuk, çatışmalı hislerini resim yoluyla anlatarak biraz rahatlayabilir (Malchiodi, 2005:157).

Çocuklara resim yaptıran birçok akıl sağlığı çalışanı, çocukların aile resimlerinin içerik, yerleştirme, figürlerin büyüklükleri ve resmi yapma süreci yoluyla aile dinamikleri üzerine bilgi ilettiklerine inanırlar. Aile resimleri, çocukların yalnızca kendileri için ne hissettiklerini değil, yaşamlarındaki önemli kişilerle olan ilişkilerinde kendilerini ve ailelerindeki sistemleri, hiyerarşileri ve sınırları nasıl algıladıklarını anlamayı artırdığı düşünülmektedir. (Malchiodi,2005:218).

Dış dünyayı ve olayları mantık çerçevesinde irdeleyemeyen çocuk, yetişkinden çok farklı bir anlatıma yönelir. Bu farklı anlatım, hem sözel hem de grafiksel olabilir. Bu nedenle çocuk resimleri onun bu özellikleri dikkate alınarak incelenmeli ve ona göre rehberlik edilmelidir (Yolcu, 2004:136).

Çocuk resimlerinin çocukların psikolojik durumlarını, kişilerarası stilleriyle ilgili bilgileri ve çeşitli duyguları sergileyerek iç dünyalarını yansıttığı düşünülür. Çocuklar resim yapmayı keşfetmek, problem çözmek ya da fikir ve gözlemlere görsel bir biçim vermek için kullanabileceği gibi; genel anlayışa göre resimle anlatımlar, içlerinde hem bilinçli hem de bilinçsiz anlamlar taşıyan benzersiz kişisel beyanlardır ve onları yaratan çocukların birçok farklı yönünü temsil ederler (Malchiodi, 2005:23).

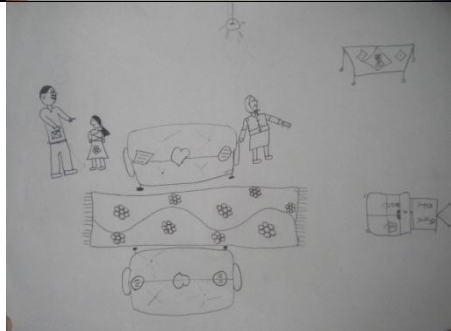
Çocuk için resim zaman zaman dilin yerine geçer. Sözel olarak ifade edemediği olayları resim yoluyla anlatmaya çalışır. Bu konuda oldukça özgür davranır. Elbette bu davranışında hayal gücünün önemli bir etkisi vardır (Yolcu, 2004).

Hem aile hem de toplumsal cinsiyet, sosyal olarak yapılandırılan ve sosyokültürel bağlamda tekrar tekrar yaratılan fenomenlerdir. Ailedeki işbölümü, iletişim biçimi, paylaşılan sorumluluklar, ailenin gündelik yaşantısına ilişkin örüntüler cinsiyetleştirilmiştir. Örneğin bebek gece yarısı ağlamaya başladığında onunla ilgilenmek genellikle annenin görevi, araba bozulduğunda tamir etmek ise babanın görevi olarak algılanmaktadır. Aile, toplumdan izole bir yapı olmadığı için cinsiyete ilişkin toplumdaki inançlar ve değerler ailenin de günlük rutinler ve alışkanlıkları da etkiler.

Çocukların çok erken yaşlarda, aile içerisinde uzmanlaşmış kişilik rollerini kazandığı bilinir. Bu rol kazanımında işbölümünün son derece önemli olduğu vurgulanmaktadır.

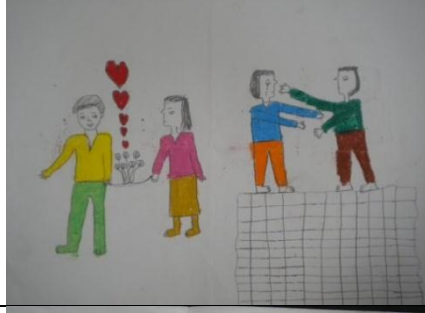
Kurama göre küçük ailelerde kardeşler arası etkileşim geniş ailelere göre daha sınırlıdır. Bu nedenle uzmanlaşmış rollerin dağılımı ve buna adapte olma durumuna geniş ailelerde rastlamak daha mümkündür. Bu uzmanlaşmış rollere adapte olma yaşamın ilerleyen yıllarında okul, iş gibi sosyal gruplar tarafından da önemli ölçüde belirlenmektedir.

Cinsiyet yapma kuramı, cinsiyeti bireylerin sahip olduğu treytlar seti değil; sosyal etkileşim sonucunda yaptıkları bir şey olarak görür. Buna göre cinsiyet ilişkiler ve sosyal iletişim sonucu oluşur ve her etkileşimde yeniden yapılır. Cinsiyet kategorileri kuramda önemle vurgulanır. Buna göre toplumda kadın ve erkek diye iki kategori yapılandığında, insanların bu cinsiyet kategorisine uygun her türlü davranışlarından sorumlu olması gerekecektir. Bu kurama göre cinsiyet bir aktivitedir. Bireyin cinsiyet kategorisine uygun aktivite ve tutumlara ilişkin normatif kavramlar ışığında konumlanmış olan davranışlarını yöneten aktivitelerdir. Kuramda cinsiyet kategorisine uygun eylemler, cinsiyet yapma sürecinde "kaynak" olarak tanımlanmaktadır. Kurama göre hepimiz gündelik hayattaki eylemlerimizle; saçımız, kıyafetimiz, tıraş olup olmama, yürüyüşümüz, konuşmamızla cinsiyet yaparız (West ve Zimmerman, 1987).

Araçsal yönelim (saldırgan, rekabetçi, baskın) kendi ve bağımsızlığa odaklanmayı ifade ederken, toplulukçuluk (duyarlı, işbirliğine yatkın, bakım işlerine yatkın) diğerleri ve ilişkiyi ifade eder.

Otorite araçsaldır.

Hill ve Lynch (1983) tarafından geliştirilen cinsiyet şovenizmi hipotezine göre, kızlar ve erkekler ergenliğin başlarında kültürel olarak onaylanan rollere uyma konusunda daha fazla baskı yaşamaktadır. Onaylanan cinsiyet rollerine ilişkin mesajlar ebeveynler, akranlar, eğitim kurumları ve medya gibi çeşitli kaynaklardan beslenmektedir. Buna bağlı olarak yetişkin kadınlık ve erkeklik rollerine ilişkin daha belirgin bir farklılığa doğru yol alınır. Bu teoride ebeveynler erkek çocuklarını bağımsız, başarılı ve özgüvenli olmaları konusunda kızlardan daha çok desteklerken, kızları sıcak, kendini ifade eden ve nazik olmaları konusunda erkeklere göre daha fazla desteklemektedir.

Cinsiyetler hakkındaki bilgileri içeren örgütlenmiş bilgi yapılarıdır. Bilişsel psikologlar tarafından geliştirilen şema kavramı, Bem tarafından geliştirilerek cinsiyetlere uyarlanmış ve cinsiyet şeması olarak tanımlanmaya başlamıştır. Cinsiyet şeması, toplumda kadın ve erkek olmanın ne olduğuna ilişkin kavramlardır (Bem, 1981).

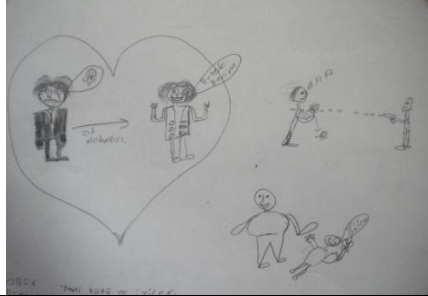
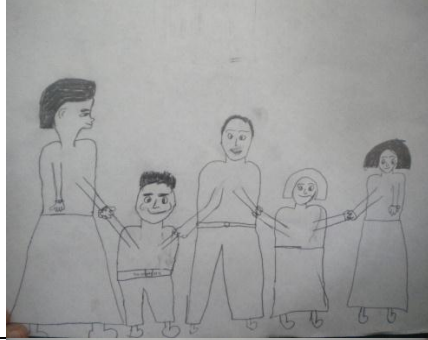
Cinsiyet rolü yönelimi, kadın ve erkekler tarafından benimsenen geleneksel kadınlık ve erkeklik rolleri ve sorumlulukları içeren psikolojik ve sosyal süreçler üzerinde temellenir (Cinamon & Rich,2002).

Betimleyici ve emredici sosyal normlar bu rollerin beklendiği şekliyle sürdürülmesine yardımcı olmaktadır (Cialdini, Kallgren ve Reno, 1991). Betimleyici normlar insanların spesifik durumlarda kendilerine benzeyen kişilerin nasıl davrandığı konusunda bilgi sağlar. Böylece insanlar kendi cinsiyetlerinden kişilerin spesifik koşullarda neler yaptığına bakarak nasıl davranması gerektiğini öğrenir.

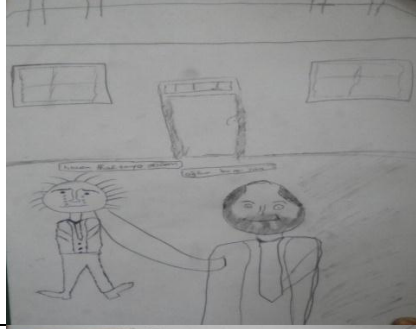
Toplumun yapısı ve kültüre bağlı olarak, cinsiyetler arasındaki fiziksel farklılıklar belli işlerin bir cinsiyetin diğerinden daha fazla üstesinden gelmesine neden olacak ve bu da rollerde bir farklılaşmaya gidecektir. Kadın ve erkeğin sosyal rolleri, psikolojik ve sosyal süreçler vasıtasıyla davranışlarda cinsiyet farklılığını beraberinde getirecektir. Bu süreçler cinsiyet rollerinin gelişmesine neden olacaktır. Örneğin sanayi toplumlarında koca evin reisi ve eve ekmek getiren, otorite pozisyonundaki kişi olmaktadır.

Günümüzün sanayileşmiş toplumlarının önemli bir bölümünde kadınlar zamanlarının önemli bir bölümünü çocuk bakımı ve ev işleri ile geçirirken, erkekler de çalışma hayatı içinde harcamaktadır (Shelton ve John, 1996).

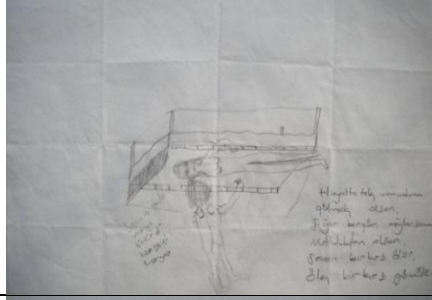

Parsons ve Bales (1955), aile içi rollerin toplumsal rol kuramında da ifade edildiği gibi farklılaştığını edinilen rollerle ilişkili olarak erkeklerin daha araçsal kadınların ise ifade edici özelliklere sahip olduğunu, bu durumun aile içinde sadece anne-baba, karı-koca değil; kız çocuk-oğlan çocuk, kız kardeş-oğlan kardeş gibi roller için de geçerli olduğunu söylemektedir. Buna göre kocanın öncelikli araçsal rolü dışarıdaki işlerle ilgilenmek, evin geçimini sağlamak iken; kadınların öncelikli ifadeci rolü sevgi sunmak, rahatlığı sağlamaktır.

Bossard (1956) rolleri bir gruptaki bireylerin uzmanlaşmış işlevleri rol olarak tanımlanmaktadır. Bossard'ın rol kuramına göre (1956) geniş ailelerdeki kardeş gruplarında her bir üye bir yer edinme süreci içerisinde diğerine referansla bir yer ya da statü kazanır. Bu roller bireyin kişiliğinde sabit hale gelen düşünce ve eylem örüntülerine yol açar.

Betimleyici sosyal rollerden sapmalar toplum tarafından açık bir kınamayı doğurmaz; sadece diğerleri tarafından şaşkınlıkla karşılanır. Buna karşın emredici sosyal normlar kişilerin nasıl davranması gerektiği konusundaki beklentileri tarif eder ve kişiler bu beklentilere uygun davranmadığında toplum tarafından kınanır. (Cialdini ve Ark. 1991) Bu nedenle cinsiyet rollerini uygun davranmayan kadın ve erkekler de sosyal olarak kınanmaktadır. Toplumsal rol kuramında kişilerin cinsiyet rolü yönelimi, yani maskülen ya da feminen olması biyolojik cinsiyetlerinden ziyade sosyal rolleriyle ilişkili görevleri ile ilişkilendirilir.(Eagly ve Ark., 2000).Böylece lider olan kadın ve erkekler araçsal olarak algılanırken (maskülen cinsiyet rolleri), bakım rolünü üstlenen kadın ve erkekler daha toplulukçu (feminen cinsiyet rolleri) algılanacaktır.

Son aşama olan genital dönem fırtınalı bir dönemdir; cinsel enerji cinsel organlara yönelir. İkinci dalga psikoanalistler süreci daha farklı şekilde yorumlamışlardır. Örneğin Chodorow (1989) modelinde özel alan-kamusal alan ayırımına vurgu yapmaktadır. Ona göre özel alan annenin, kamusal alan babanın temsil ettiği alanlardır. Kız çocuklar anneleri ile daha fazla vakit geçirmekte ve onunla özdeşleşmekte, kendilerini annenin bir uzantısı olarak görmektedir. Kız çocukların ilk aşk nesnesi anneleridir. Baba, ulaşılamayan biridir ve kız çocukların erkeklerle kurduğu ilişki babaya ulaşma arzusunun bir sonucudur.

Ancak erkekler için durum farklıdır. Kendisi erkek olduğu için kamusal alanda yer alma fırsatı bulmakta ve anneden kolaylıkla ayrılabilir. Erkeklerin kadınlarla kurduğu heteroseksüel ilişki özel alanda yakalayabileceği güven arzusunun bir sonucudur. Freud'un kuramını eleştirenler arasındadır. Horney'e göre cinsiyet kimliğinin gelişiminde sosyal zorlamalar biyolojiden daha etkilidir. Ona göre penis kıskançlığı penis arzusunu değil; erkeğin toplumsal gücü ve statüsünü arzulamayı ifade etmektedir. Ayrıca erkeklerin kadın memesini ve çocuk doğurma yeteneğini kıskandığını ve bunun cinsiyet gelişiminde önemli bir yere sahip olduğunu belirtmektedir.

Bem'e göre kültür, hangi şemaların önemli olduğunu da belirlemektedir. Bem cinsiyet şemaları konusunda bireysel farklılıklara da dikkat çekmiştir. Bu bireysel farklılıklar Bem tarafından geliştirilen cinsiyet rolü envanteri ile değerlendirilmektedir. Cinsiyet şemalarına uygun davranıp davranmamak, bireyi Bem tarafından tanımlanan ve cinsiyet rolü yönelimi olarak da bilinen maskülen, feminen, androjen ya da belirsiz tip alt gruplarından birine yerleştirir.

Cinsiyet şeması kuramcıları, etiketlemenin önemli bir süreç olduğunu vurgular. Bir oğlan çocuğu kendini oğlan olarak etiketlediği zaman, oğlanlarla ilgili şeyler öğrenme konusunda motive olur (Martin, 1993).

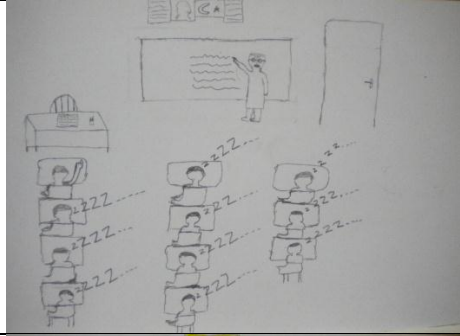
Cinsiyet rolleri, sosyal davranış ve etkileşim için rehber görevi görmektedir. Bu, cinsiyet tiplmeli sosyalizasyon pratikleri aracılığıyla gerçekleşen bir rehberliktir (Ruble ve Martin, 1998).

Aile ya da iş hayatındaki bu cinsiyet rolleri erkeklerin yönetici liderlik niteliklerine sahip olması beklentisini de içermektedir.

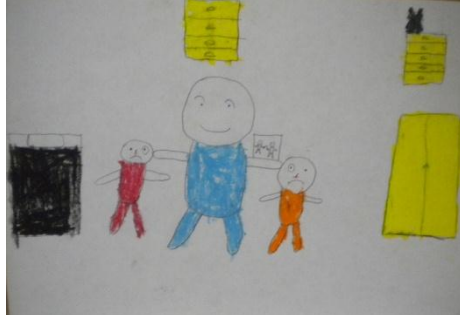

Yapılan çalışmalar çocukların cinsiyete ilişkin tutumları, şemaları ve kalıp yargıları üzerinde ailenin önemli etkileri olduğunu göstermektedir (Tenenbaur, Leaper, 2002). Barnes ve Austin'e göre (1995), ebeveynlerin çocuklarından beklentileri doğum sırası tarafından belirlenmektedir. Sputa ve Paulson (1995) da ebeveynlik beklentilerinin ve pratiklerinin doğum sırasına göre çeşitlilik gösterdiğini belirtmektedir. McHale, Crouter ve Peny-Jenkins (1990) ebeveynlerin ev işlerini geleneksel rollere göre paylaşımlarının da önemli bir ailesel faktör olduğunu vurgulamaktadır. Onlara göre geleneksel işbölümünü benimseyen ebeveynler, benimsemeyenlere oranla ev işlerinde çocuklarına daha fazla cinsiyet temelli görevler vereceklerdir. Çeşitli çalışmalar ebeveynlerin cinsiyet rolü yönelimlerinin çocuklarının cinsiyet rolü yönelimini etkilediğini göstermektedir.

Eğitim düzeyi yüksek olan ve çalışan kadınlar daha eşitlikçi cinsiyet rolü tutumlarına sahiptir. Erkekler için yaş, eğitim, gelir düzeyi, medeni durum ve eşin çalışma durumu cinsiyet rolü tutumlarını belirleyen önemli değişkenlerdir. Yaşlı, eğitim düzeyi düşük, evli, tam zamanlı çalışan ve eşi ev-kadını olan erkeklerin daha geleneksel cinsiyet rolü tutumuna sahip olduğu bulunmuştur (Wilkie, 1993).

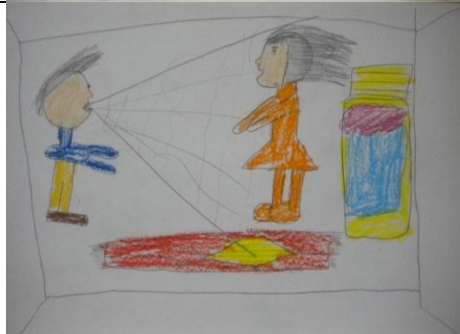
Büyük kardeşler genellikle lider, disiplinli ve bakıcı rollerini üstlenmektedir. Büyük çocuklar sadece büyük değildir; aynı zamanda deneyimli ve bilgilidir. Ayrıca ebeveynlerine göre kardeşinin akranı olmak gibi bir avantajı da söz konusudur.

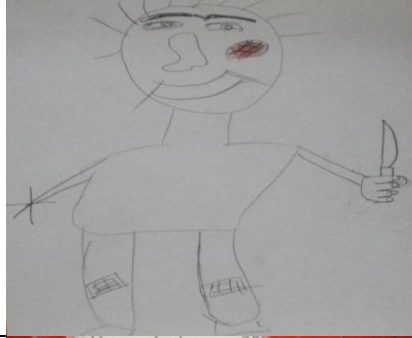

Cinsiyet şovenizmi karşı cinsin davranışlarına tahammülsüzlük olarak tanımlanabilir. Özellikle ergenlik döneminde daha belirgin biçimde kendini göstermektedir.

Cinsiyet farklılıklarının şiddeti, ergenliğe giren biri olarak cinsiyet rollerine uyma yönündeki baskı ile ilişkilidir (Boldizar, 1991). Bu dönemde erkekler kendini daha maskülen olarak tanımlarken, kızlar feminen yönlerine daha fazla vurgu yaparlar (Mac Hale ve arkadaşları, 2001; Akt. Schaffer). Ailenin bu sürece katkıları önemli görülmekle birlikte akranların rolünün biraz daha önemli olduğu belirtilmektedir. Buna göre ergenliğe giren birey "çıkma-flört" için geleneksel cinsiyet rollerini benimsemek durumundadır (Burn, 1996).

Androjeni kadınsı ve erkeksi kişilik özelliklerinin kaynaşması olarak tanımlanmaktadır (Bem, 1974). Psikoloji tarihinde karşımıza çıkan Jung'un anima (erkekteki kadınlık) ve animus (kadındaki erkeklik) kavramları androjeni kavramına benzer bir durumu ifade etmektedir (Unger, 1996). Bir kişi yüksek derecede maskülen ve feminen olursa da androjen olarak tanımlanmaktadır (Bem, 1974). Androjeni esneklik, adaptasyon, sosyal yeterlilik ve psikolojik uyum bakımından ideal bir rol tipolojisi olarak değerlendirilmiştir. Ancak son yıllarda bu yaklaşıma yönelik ciddi eleştiriler mevcuttur.

Toplulukçuluk (community) ve araçsallık (agentic) Toplulukçuluk kadınlar, araçsallık ise erkek kategorileri ile ilişkilendirilen özellikler kümesi olarak tanımlanmaktadır. Buna göre bağımsız, rekabetçi, mantıklı olmak araçsal özelliklerdir ve erkeklik rolleri olarak görülmektedir; buna karşın bağımlı, işbirliğine yatkın ve itaatkâr olmak gibi özellikler toplulukçu niteliklerdir ve kadınlık rolleri olarak tanımlanmaktadır (Bakan, 1966).

**ÖZEL OKUL VAN KIZ ÖĞRENCİ
SONRA”**

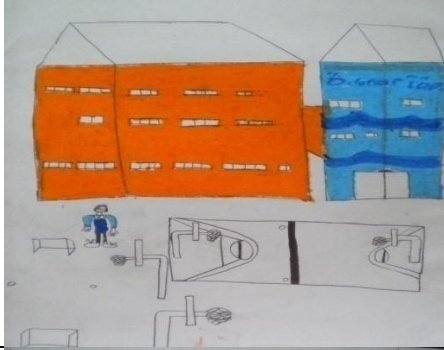
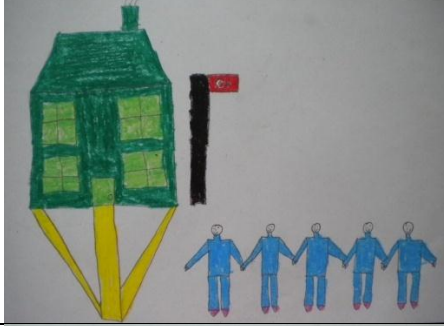
KAVRAM “ON-ON BEŞ YIL

Sosyal öğrenme kuramında temsiliyetler önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır; buna göre çocuğun model aldığı rol çevre tarafından pekiştirilmese de bu modeli temsil eden kişilerin bulunması çocuk açısından önemlidir. Örneğin bir kız çocuğunun mühendis olması onaylanmasa ya da desteklenmese de kadın mühendislerin varlığı çocuğun bu rolü model alması için önemlidir (Beal, 1994).

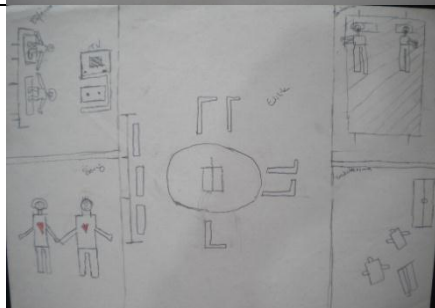
Sosyal öğrenme kuramı, çocukları toplumdaki cinsiyet mesajlarının pasif alıcıları olarak gördüğü için eleştirilmektedir (Jacklin ve Reynolds, 1993). Sosyal öğrenme kuramı ayrıca cinsiyet tiplmeli davranışların karmaşık yapısını ve çocukların cinsiyete ilişkin kalıp yargıları ve tutumları nasıl geliştirdiğini açıklamak bakımından yetersiz bulunmaktadır (Stangor ve Ruble, 1987).

Cinsiyet rolü yönelimi cinsiyet kişiliği, kalıp yargılar, cinsiyet rolü tutumları ve cinsiyetle ilişkilendirilen bazı davranışları içeren çok boyutlu bir yapıdır ve tüm bu yapılar birbiri ile ilişkilidir. Cinsiyet rolleri toplumsal olarak yapılandırılmaktadır ve kültürden kültüre değişmektedir (Friedman, 2001).

Sosyal öğrenme kuramına göre çocukların her şeyi deneme yanılma yoluyla öğrenmesi gerekmez, model alma olarak da tanımlanan taklit yoluyla öğrenirler. Çocuklar kendi cinsiyetlerinden olan kişileri model alır, taklit eder, onlar gibi davranmaya başlarlar. Dünya kadın gibi davranan kadın, erkek gibi davranan erkek modelleri ile doludur. Tüm bunlar çocuklara gözleyerek öğrenme fırsatı sağlar (Pressley ve Mac Cormick, 2007). Örneğin annesi çalışan kız çocukları, annesi çalışmayanlara göre daha az cinsiyet tiplmeli davranışlar sergilemektedir (Broady, 1989).

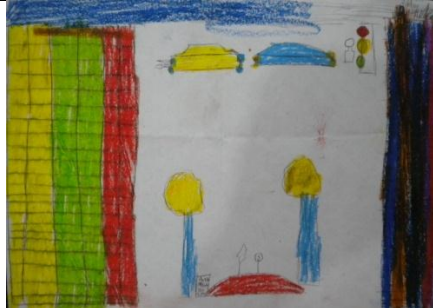
Çocuklar çevrelerindeki kişiler kadar okudukları ya da televizyonda izledikleri "sembolik modelleri" taklit ederler. Örneğin popüler televizyon cinsiyet kalıp yargılarını beslemektedir. Çok sayıda TV karakteri cinsiyet tiplmeli davranışlar sergilemekte, çocukların okudukları kitaplarda bu karakterlere rastlanmaktadır (Coltrane, 1998; McDonald, 1989).

Bireyler kendileri ve diğerleri hakkındaki bilgilerini, içinde buldukları toplum tarafından tanımlanan kadınlık ve erkeklik tanımları aracılığıyla organize ederler. Cinsiyet şemaları kadın ve erkeklerin nasıl görüldüğü, tipik ilgileri, aktiviteleri, kişisel özellikleri ve çeşitli durumlarda cinsiyetlerin nasıl davranması gerektiğine ilişkin bilgileri içerirler (Beal,1994).

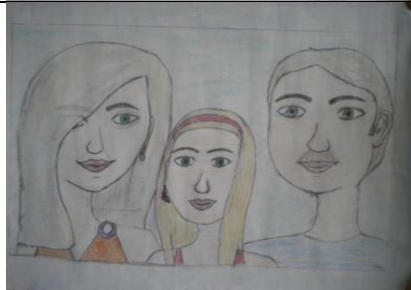
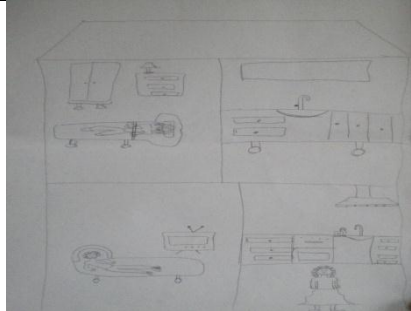
Cinsiyet şeması kuramı, sosyal öğrenme kuramının temel kavramlarından da yararlanmıştır. Buna göre çocuklar içinde buldukları toplumda kadınlığın ve erkekliğin ne anlama geldiğini ve hangi özelliklere sahip olmanın önemli olduğunu ve cinsiyet şeması açısından kendilerinin uygunluklarını değerlendirmeyi de öğrenirler.

Sosyolojik bir kuram olan cinsiyet yapma, kadın ve erkekler arasında farklılık yaratma anlamına gelmektedir. Bu farklılıklar biyolojik, doğal ya da zorunlu değildir. Bir kere bir farklılık oluşturuldu mu bu farklılık pekiştirilir ve cinsiyetin bir zorunluluğu haline getirilir (West ve Zimmerman, 1987).

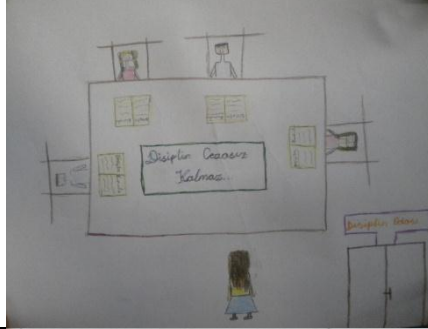
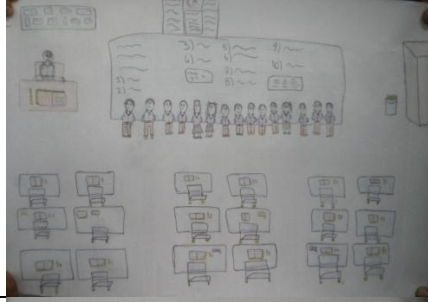
Kalıp yargılar bir toplumsal gruba ilişkin inanç ve yargılardır. Bir başka deyişle, kalıp yargılar belirli gruplar hakkında sahip olunan bilgilerin bir özetidir (Kağıtçıbaşı, 1999). Cinsiyet kalıp yargıları ise kadın ve erkeklere atfedilen ve toplumsal olarak paylaşılan özellikler, bilişsel yapılar ya da şemalardır. Cinsiyet kalıp yargıları kişisel özellikler, tutum ve inançlar, açık davranışlar veya davranışsal tercihler, fiziksel görünüş gibi çok bileşeni içeren çok boyutlu bir yapı olarak kavramsallaştırılmaktadır.

Bilişsel gelişimsel kuramın en dikkat çekici versiyonu Sandra Bem (1981) tarafından geliştirilen cinsiyet şeması kuramıdır. Cinsiyet şeması kuramı bilişsel gelişimsel kuram ve sosyal öğrenme kuramı üzerine temellenmiştir. Bu kurama göre bireyler cinsiyeti bir bilişsel organizasyon prensibi olan şemalar olarak kullanırlar. Cinsiyet şeması, cinsiyete ilişkin zihindeki bilgiler olup, çocuğun dünyaya ilişkin değerlendirmelerine açılan bilişsel bir pencere olarak görülürler (Bem, 1981). Bu şemalar gerçek dünyaya ilişkin algıları için rehber görevi görmektedir.

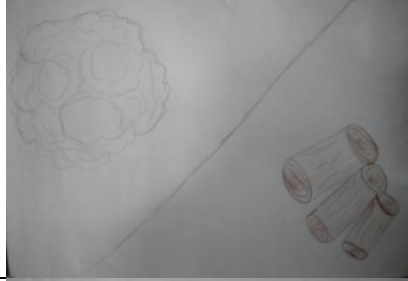
Aile içinde Cinsiyet Tiplenmeli İşbölümü Geleneksel aile düzeninde kadın ve erkek rolleri toplumsal beklentilere göre ayrılmış; ekonomik gücü temsil eden erkeğe aktif ve belirleyici, kadına ise erkeğe bağımlı ve düzenleyici bir rol yüklemiştir (İmamoglu, Yasak-Gültekin 1993). Buna göre erkekler "ekmek kazanan", kadınlar ise bakıcı rolü üstlenmiştir. Bu farklılığın çocuklar için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Ev işlerine ilişkin rol paylaşımının çocuklarda da aynen yetişkinlerde olduğu gibi cinsiyet tiplenmeli gerçekleştiğini gösteren çalışmalar bunun önemli bir göstergesidir.

Ev içi rollerin paylaşımı, cinsiyetlere ilişkin eşitlikçi tutumların yanı sıra cinsiyet eşitliğinin de temel göstergelerinden biridir (Vijver, 2007). Ücretli işlerdeki cinsiyete dayalı işbölümü sorunu çözülemediği gibi ev içi işlerdeki paylaşım da aynı şekilde sürmektedir (Blossfeld ve Drobic, 2001; Akt., Vijver, 2007). Erkek ve kadının çalıştığı ailelerde ev işleri kadın işi olarak algılanmaktadır.

Cinsiyet rolü bireyin cinsiyeti temelinde toplumsal olarak tanımlanan ve kültürel olarak paylaşılan beklentilerdir (Anselmi and Law 1998). Sosyolojik bir kavram olan toplumsal rol, cinsiyet rolü gelişimini açıklamakta kullanılan dramaturjik bir metafordur. Polis, öğretmen ya da doktorluk gibi çok sayıda toplumsal rol, kendileriyle ilişkili beklenti setleri de taşırlar ki bunlar rollerle uygun görevler, davranışlar, giyim tarzı, konuşma gibi pek çok karakteristiği kapsamaktadır. Bunlar sadece mesleki rollerle ilgili olmakla kalmaz; kadın ve erkek rollerini de kapsar. Bu bakış açısına göre kadınsılık (feminenlik) ve erkeksilik (maskülenlik), kaba hatlarıyla sahne düzeni ve senaryoyu da içeren bir rol performansı olarak görülebilir (Burr, 1999).

Kadın ve erkeklerin spesifik sosyal rolleri, rolleriyle uyumlu yaşam deneyimleri edinmeleri sonucunu da doğurur. Farklılaşan rolleri beraberinde farklı davranmalarına, farklı beceri setlerini öğrenmelerine ve farklı yaşam hedefleri belirlemelerine neden olur. Ayrıca bireyin, diğerlerinin cinsiyet tipllemeli beklentilerine uymasına, davranışlarını cinsiyet tipllemeli kendilik algısı ile uyumlu biçimde düzenlemesine ve rol performansına bağlı olarak hormonal değişiklikler yaşamasına sebep olur (Eagly, 2004).

Bilişsel gelişimsel kuram, sosyal öğrenme kuramından farklı olarak, cinsiyet de dahil olmak üzere bireyin temel kavramları öğrenme sürecinde aktif olduğunu vurgular. Kurama göre çocuk kendi cinsiyetinin farkına varır, kendi cinsiyetinden beklenen rollerin neler olduğunu öğrenmek konusunda motive olur, uygun rol modellerini arar ve daha sonra kendisinden beklenen rolleri gerçekleştirmeye çalışır (Beal, 1994). Bu kuramın önemli kavramlarından biri cinsiyet değişmezliğidir. Buna göre kız ve oğlanlar farklı koşullarda yani fiziksel görünüş ya da davranışlar değişse de cinsiyetin değişmeyeceğini öğrenirler. Çocuklar bir kez cinsiyetinin ne olduğunu öğrendikten sonra cinsiyetine uygun tercihler geliştirmeye başlar. Genellikle kendi cinsiyetinin hoşlandığı şeylerden hoşlanmaya başlar. Bu noktada bilişsel tutarlılık kavramı devreye girmektedir.

Karşı cins belirgindir. O hem aşk nesnesi, hem rakip hem de düşmandır. İzlenen deneyimler bu algılardan birini daha fazla güçlendirir.

Çok sayıda kültürü inceledikleri çalışmalarında, cinsiyetler arasındaki evrensel farklılıkların bireylerin doğuştan sahip oldukları özelliklere ilişkin pek çok kültürde benzer olduğu görülen atıflardan türetildiğini belirtmektedirler. Bu kurama göre toplumsal rol kavramından türetilmiş olan cinsiyet rolleri, kişilerin sosyal olarak tanımlanmış cinsiyetlerine uygun davranışlar hakkındaki paylaşılan tutarlı beklentilerdir. Cinsiyet rolleri, bireylerin cinsiyet tiptemeli mesleki ve ailesel rollere uygun aktiviteleri gerçekleştirilmesiyle oluşur. Diğer toplumsal roller gibi cinsiyet rolleri de Cialdini ve Trost'un tanımladığı gibi tanımlayıcı ve zorlayıcı normları kapsar. Wood ve Eagly (2002).

Spesifik toplumsal roller, cinsiyet rollerinden farklıdır. Spesifik roller aile (örn. baba, abla, oğlan çocuk), meslek (örn. anaokulu öğretmeni) ya da bir gruba üyelikle (örn. bir dernekte gönüllülük) ilgili olabilir. Cinsiyet rolleri, spesifik rollere göre daha yaygındır; kadın ve erkeklerin dahil olduğu çeşitli sosyal kategoriler içinde gözlenebilir. Cinsiyet rolleri ve spesifik roller bir arada bulunabilir (Woodve Eagly, 2002).

Cinsiyet sosyalizasyon ajanı olarak ebeveynler çocuklara cinsiyetlerine uygun turum ve davranışları öğretirler. Ailenin eğitim düzeyinin yüksek olması ve eşitlikçi cinsiyet rolü tutumları, çocukların daha az cinsiyet tiplmeli ev işi yapmaları ile ilişkilidir (Cox, 1995). Kardeşe bakma, çocuklara ebeveynlik rollerinin öğrenilmesi için önemli bir sosyalizasyon imkânıdır (Weisner ve Gallimore, 1977).

Jackson, Ialango ve Stollak, (1986); Spence ve Helmreich, (1978). Lackey(1989) tarafından gerçekleştirilen çalışma, düşük gelirli ailelerin yüksek gelirli ailelere göre; daha yaşlı ebeveynlerin daha genç olanlara göre daha geleneksel cinsiyet rollerini benimsediğini göstermiştir. Ayrıca evli ebeveynlerin, evli olmayanlara göre çocuklarına daha geleneksel görevler verdiği bulgulanmıştır.

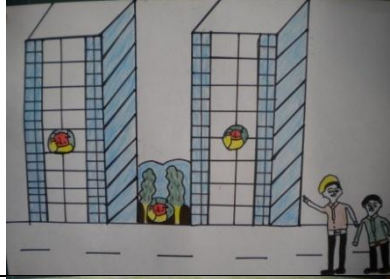
McHale, Crouter ve Tucker (1999) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, geleneksel aile ve karma cinsiyetli kardeş gruplarında daha fazla cinsiyet tipllemeli davranışlar sergilendiği bulgulanmıştır. Aynı çalışmada ilk çocukların, diğer çocuklara oranla daha fazla ev işi yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma babanın cinsiyet rolü tutumlarının çocuklar üzerinde annenin tutumlarından daha etkili olduğunu göstermiştir. Bir çalışmada (McHale, Crouter ve Tucker, 1999) babanın cinsiyet rolü tutumlarının kız ve erkek çocukların cinsiyet rolü davranışları ile ilişkili olduğu görülmüştür. Sosyal öğrenme kuramına göre geleneksel cinsiyet rollerini benimsemiş olan anne babalar çocuklarının geleneksel cinsiyet rollerini benimsemeleri yönünde pekiştirmekte ya da cezalandırmaktadır. Anne babanın cinsiyet rolü yönelimi çocukların cinsiyet rolü yönelimini de etkilemektedir.

Otorite erildir. Baba, asker, öğretmen eril gücün temsili ve modeli olarak görülüp kabullenilir. Gelecekte erkek çocuk kabullendiği bu modeli bizzat temsil edecektir.

Hofstede'ye göre (2001), daha maskülen toplumlarda cinsiyetlere ilişkin eşit olmayan inanışlar hakimdir, cinsiyetlere ilişkin sosyal roller farklıdır ve anneler aile içerisinde güçsüz pozisyonundadır (Akt. Vijver, 2007). Daha feminen toplumlarda ise her iki cinsiyete de eşit fırsatlar verilmektedir ve özellikle kadınlar iyi-oluş ve tatminkâr ilişkilerle bağlantılı çoklu sosyal rolleri yerine getirme imkanı bulmaktadır (Barnet ve Brunch, 1987). Mc Hale, Crouter ve Tucker'ın çalışmasında (1999) özellikle ilk çocukların cinsiyet rolü tutumları ebeveynlerinki ile benzerlik gösterdiği bulunmuştur. Bu çalışmada ilk çocukların ikinci çocuklara oranla daha fazla cinsiyet tipllemeli aktiviteler gerçekleştirdiği; ancak ikinci çocuklara oranla daha az geleneksel cinsiyet rolü tutumuna sahip olduğu görülmüştür. Bu durum, babanın cinsiyet rolü tutumunun, aktivitelerden daha önemli olduğunu düşündürmektedir.

Erkek çocuk için kadın; eş anne aşk ve güzelliştir. Henüz deneyimlenmemiş, ancak öğrenilmiştir.

Toplumsal rol kuramı biyososyal bir kuram; erkeklerin fiziksel olarak güçlü, dayanıklı ve hızlı olduğuna yönelik atıflar bu tür gereklilikleri içeren işlerde başarılı olmaları yönündeki atıfları da beraberinde getirecektir. Kadınlar ve erkekler, cinsiyetleri ile uyumlu beklenen davranışları sergilemedikleri zaman olumsuz tepki alırlar (Eagly ve Karau, 2002). Brescoll ve Uhlman (2002) çalışmalarında geleneksel ebeveynlerin (evde oturan anne, çalışan baba) geleneksel olmayan ebeveynlere (evde oturan baba çalışan anne) göre daha pozitif algılandığını göstermektedir.

Cinsiyet rolleri yaygındır; çünkü her türlü sosyal kategoriye uygulanırlar. Bu roller sosyal sınıf, ırk, yaş temelinde yayılan diğer roller gibi çeşitli durumlarla ilişkiliyken aile ilişkileri (örn. anne oğul) ve meşguliyetler (bankacı, itfaiyeci) gibi faktörler temelinde gelişen daha spesifik roller bazı grup ya da bağlamlar içindeki davranışlarla ilgidir. Cinsiyet rolleri her toplumda kültürün bir parçası olarak şekillenir ve etkileşim yapılandırmak için spesifik rollerle birlikte çalışabilir (Eagly, 2000).

Çocuk kendisini gelecek içinde tasarlarlarken, kültürel yapıya göre egemen roller üzerine kurgu yapar.

SONUÇ

Kocaeli devlet okulu, Van devlet ve özel okullarında 13-14 yaş çocuklara yaptırılan “*Aile*”, “*Otorite*”, “*Karşı Cins*” ve “*15 Yıl Sonra Ben*” konulu 180 resim incelendiğinde ülkenin Doğu Batı farkları keskin çizgilerle ayrılmayı gerektirecek büyük fark olmaması benzer gelir grubu ailelerin çocukları olması ile nedenselleştirilebilir.

Özel okul devlet okulu farkları büyük ölçüde “*15 Yıl Sonra Ben*” ve “*Aile*” konularında gözlenmiştir. “*15 Yıl Sonra Ben*” konusunda özel okul öğrencileri yabancı üniversitelerden mezun olmak gibi büyük umutlar taşıırken, devlet okullarında öğretmen, polis, asker, hatta mafya olmak gibi daha daraltılmış umutlar gözlenmiştir. Her iki okul türünde de öğrencilerin büyük bölümü zengin bir yaşam sürdürebilmeyi umdukları mesleklerde kendilerini düşünmek istemişlerdir.

Özel okul öğrencileri ailelerini modern yaşama alanlarında bir arada betimlerken devlet okulu öğrencileri daha geleneksel yaşam ortamlarında ve aile bireylerinin statü ayrımlarını vurgulayacak biçimde betimlemişlerdir.

Çizelgelerde detaylı bilgiler yer aldığından aşağıdaki karşılaştırma tez çalışmasının ana konusu olan **13-14 YAŞ ÇOCUKLARIN RESİMLERİNE CİNSEL KİMLİĞİN YANSIMA BİÇİMLERİ** üzerine yapılması uygun bulunmuştur.

13-14 YAŞ ÇOCUKLARIN RESİMLERİNE CİNSEL KİMLİĞİN YANSIMA BİÇİMLERİ	
KIZ	ERKEK
KARŞI CİNSE GÜVENSİZ	KARŞI CİNSİ KÜÇÜMSÜYOR
KARŞI CİNS, ROMANTİK ÇAĞRIŞIM YAPIYOR	KARŞI CİNS, EROTİK ÇAĞRIŞIM YAPIYOR
CİNSELLİK DUYGUSAL	CİNSELLİK BEDENSEL
İŞ BÖLÜMÜNDE ANNE EV BABA KAMU ALANINDA	İŞ BÖLÜMÜNDE ANNE EV BABA KAMU ALANINDA

ÜNLÜ OLMA DÜŞÜ	ZENGİN OLMA DÜŞÜ
DÜZENLİ HAYAT BEKLENTİSİ	EGEMEN VE LİDER OLUNAN HAYAT BEKLENTİSİ
OTORİTE VE BASKI ÖZNESİ ÇOĞUNLUKLA ERKEK (baba, eş öğretmen)	OTORİTE VE BASKI ÖZNESİ ÇOĞUNLUKLA KURUMSAL(polis, adliye, okul yönetimi)
ANNE EZİLEN VE ACI ÇEKEN İNSAN	ANNE SEVECEN VE ÇALIŞAN İNSAN
BABA OTORİTER	BABA OTORİTER
ÖLÜM DÜŞÜNÜLÜYOR	ÖLÜM DÜŞÜNÜLMÜYOR
EN İLGİ DUYULAN ALAN ÖĞRETMENLİK	EN İLGİ DUYULAN ALAN FUTBOL

Ataerkil ideolojinin erile yüklediği roller bu çerçevede kendini gösterirken yukarıda belirtilen özelliklerin hiçbiri dişil ile özdeşleşmemektedir. Erile yüklenen roller genellikle dış yönelimli ve rasyoneldir. Dişil özellikler ise yukarıda belirtilen özelliklerin tam ters formu olarak kendini göstermekte ve buna ek olarak da az sonra belirteceğimiz özellikler dile atfedilmektedir: yumuşak bir dil kullanır, çok konuşkan, oldukça anlayışlı, oldukça nazik, diğerlerinin duygularının farkında, dinine bağlı, kendi dış görünüşüyle oldukça ilgili, alışkanlıklarında düzenli, güvenlik ihtiyacı çok güçlü, duygularını kolayca ifade edebilir, sanat ve edebiyattan hoşlanır (Girginer; 1994: 18). Geçmişten günümüze kadar iz sürersek yukarıda erkekle ve kadınla bütünleştirilen bu ilke ve simgeleri mitlerde, efsanelerde, masallarda, reklamlarda, filmlerde, dizi ve bilgisayar oyunlarında hatta ütopya edebiyatında bile görebiliriz. Jung'un arketip teorisi çerçevesinde mitolojilerde, efsanelerde ve masallarda karşılaştırmalı olarak ortaya koyduğu kadın ve erkek imgelerini incelediğimizde biyolojik anlamda kadın ve erkekte çıkararak eril ve dişil ilke ve simgeleri aktardığımızda bu ideolojik süreci tarihsel bir platforma da oturtabiliriz. Jung'a göre erkeğe özgü ilkeler; etkin, parıltılı, dölleyici, içe giden iken kadına özgü ilkeler; edilgen, silik döllenen, içine girilen simgelerdir.

Erkeğe ait büyük simgeler; güneş (etkin, parıltılı, dölleyen), baba (aydınlatan ve ışıl ışıl yanan, kılavuz olan), ateş (etken ve parıltılı güneşle bağlı) Falüs-Erkeklik organı (evrensel erkeklik simgesi, etkin, dölleyici, ie giren) olarak nitelenirken kadına ait büyük simgeler ise toprak (edilgen, döllenen) ve su (doğurgan, fakat edilgen ve silik) dur (Yanbastı; 1996: 53).

Bu da bize erkek ve kadının cinsiyetlendirilmesinde önemli rol oynayan bu her döneme ait farklı teknik ve anlatımsal özellikler gösteren mecraların, geleneksel rol kalıplarının devamını sağladığını gösterir. Buradan hareketle ki bu erkek egemen tarihselliği içinde kültür/doğa, etken/edilgen, erkek/kadın, rasyonel/irrasyonel, kare/yuvarlak, güneş/ay, dölleyen/döllenen dikotomilerinin olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu dikotomiler arasında birinci sırada yer alan özelliklerin, sıfatların ve eylemlerin hep diğerini kendi lehine dönüştürme ve iktidarı elinde tutma çabası gizlidir. “Erkekmerkezci ya da kamışmerkezci yapı, her zaman erkek/dişi karşıtlığını niteleyen ve güçlendiren hiyerarşize olmuş başka kavramsal çiftlerle ilişki içindedir. Sözelimi etkin/edilgen çifti: Cinsiyet ayrımını göstermek için alınan ayırıcı özellikler hangileri olursa olsun erkek her zaman “etkin”dir ve “edilgen” dişiyi niteler” (Aganiski; 1998: 43).

Toplumsal cinsiyet bir süreç içinde cinslere aktarılmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerini kişinin hayata geçirmesi şu çerçevede gerçekleşmektedir: rolün öğrenilmesi, toplumsallaşma, içselleştirme. Bu üçlü ilişkinin devamını ve yeniden üretilmesini sağlayan da anne, baba, aile, öğretmenler, arkadaş grupları ve medyadır (Connell, 1998: 79).

Toplumsal cinsiyet rolleri sosyal ortamın vazgeçilemeyen özelliklerinden biridir ve bireyin kimliğini ortaya koyma sürecinde etkilidir. Sosyal ortamda bireylerden cinsiyetleri doğrultusunda ve buna bağlı olarak sosyal ortamın o cinsiyetten beklentisi olan rol modellerine uygun kimlikler geliştirilmesi beklenir. Bu anlamda toplumsal cinsiyet rolleri bireyin zihin ve benlik süreçlerini etkileyen en önemli araçsal semboller bütünüdür. Bu araçsal semboller üzerinde eril söylemin iktidar kurması bu araçları kullananların bu bakışın iktidarına maruz kalmalarına neden olmaktadır.

Günümüz insanı için acı ve ürkütücü bir deneyim olan yalnızlığın ergenlik döneminde diğer dönemlere göre daha yoğun ve yaygın bir şekilde yaşandığı ileri sürülmektedir. Bu dönemde fiziksel değişim, kimlik ve kişilik gelişimi gibi önemli olaylar yaşanmakta ve diğer dönemlere oranla ergen kendisini daha fazla yalnız hissedebilmektedir. Bu süreçte akranları tarafından kabul edilmeyi isteyen ergenler akranları tarafından dışlandıklarında ya da kabul görmediklerinde yoğun yalnızlık duyguları yaşamaktadırlar.

Yalnızlığın gelişiminde çevreyle olan ilişkilerin yetersizliği düşünüldüğünde ergenliğin ani değişiklikleri içinde barındıran gelişimsel bir süreç olması nedeniyle bu durumun ergenler arasında sık görülmesi normaldir.

Ergenlerin yaşadığı gelişimsel sürecin işleyişini bozacak bazı faktörler ortaya çıktığında ergenler yalnızlığın değişik şekillerini yaşayabilirler. Bu gelişim döneminin hassaslığı nedeniyle tüm insanlar için önemli olan yakın ilişki kurmak ve sürdürmek ergenler için daha büyük önem taşımaktadır. Ergenlerin bu ilişkileri sürdürmedeki başarıları onların yaşam içerisindeki mutluluklarının bir yansıması olabilir. Aksi halde ergen başarılı olamadığında yalnızlık yaşayabilir.

Ergenlik döneminin gelişim sürecinin en fırtınalı dönemlerinden birisi olması yalnızlığın bu dönemde ne derece önemli olduğunu gösterir. Bu geçiş döneminde fizyolojik, bilişsel, duygusal ve toplumsal değişiklikler kendini göstermekte; büyüme, sosyal rol tanımı, bilişsel gelişim, cinselliğin ayırımına varılması, bireyleşme çabaları, kimlik arayışları, anne babadan ayrılma ve psikolojik olarak bağımsızlaşma düşüncesi ve kişiler arası ilişkilere duyulan yoğun gereksinimler ortaya çıkmaktadır.

Arkadaşlar ergene kendi hataları, sosyal ve ahlaki değerleri hakkında daha objektif geribildirim verirler. Ergenin iyi ve kötü, güzel ve çirkin yönlerini ailesiyle olduğundan daha farklı görmelerini sağlayan bir ayna olarak hizmet ederler. Arkadaşların, benlik saygısı ve kendine güven kazanmada ergen için aileye oranla daha fazla destekleyici olduğu bilinmektedir.

KAYNAKÇA

AGACINSKI Sylviane, Cinsiyetler Siyaseti, Çeviri: İsmail Yerguz, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1998

AKALIN. A. Cinsel kimlik gelişimi. İçinde: Fincancıoğlu N, Bulut A, editörler. Cinsel sağlık bilgileri eğitimi öğretmen el kitabı. İstanbul: İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı; 2000. p.27-35.

ALTUĞ F. Betül, ÖZKEN İshak; “Bilişsel Gelişimde Ailenin Yeri”, Psikiyatri Bülteni, Cilt 4, Sayı 2, 96 sayfa, Ankara, 1996

ANSELMİ D. L., Law, A.L. 1998. Questions of Gender Perspectives and Paradoxes. McGraw-Hill. 1998.

ARSLAN Şengül Altan; Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik, Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2000, 130 sayfa.

ATABEK Erdal, Erken Büyüyen Çocuklar-Günümüzün Ergenleri-, Altın Kitaplar Yayınevi, 2. Basım, İstanbul, 2002

AYTAÇ Serpil, Çalışma Yaşamında Kadın, Kadın Sağlığı ve Sorunları Ders Notları, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, <http://www20.uludag.edu.tr/~nazan/2077-10.html>

BARNET. R., & Baruch, G. Determinants of Fathers' Participation in Family Work. *Journal of Marriage and the Family*, 49, 1987 29–40.

BEBEL, Agust, Kadın ve Sosyalizm, Çev. Arzu Konan, İletişim Yay İst.1988.s: 45

BERKTAY, Fatmagül, Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın, Metris Yay. İst. 1996,

BLOSFELD, H. P., & Drobic, S. A Cross-National Comparative Approach to Couples' Careers. 2001.Oxford, UK: Oxford University Press.

BORA Aksu-GÜNAL Asena, 90'larda Türkiye'de Feminizm, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002 s.72

BRİFFAULT, Robertt. Analar. Çevirmen Şemsa Yeğin Payel Yayınları.1.baskı. İstanbul. 1990

BUCHMANN, M., Konformität und Abweichung im Jugendalter, Dissenhofen, Rügger. 1983s.345

BURR, V. Gender and Social Psychology.1999 Newyork: Routlodge.

BUSSEY, K., & Bandura, A. Social Cognitive Theory of Gender Development and Functioning. Eagly, A., Beall, A., & Sternberg, R., Psychology of Gender içinde (ss. 92-119), 2004New York:Guilford Publications

CEMPEL, J. (1995), Batı Mitolojisi: Tanrının Maskeleri (Çeviri: Kudret Emiroğlu), Ankara: İmge Kitabevi

CEYHUN Birsen, Çev. K Abdülkadir;"Gelişen Türkiye'de Babalar ve Aile içinde Değişen Roller: Psikodinamik Bir Değerlendirme, Psikiyatri Bülteni, Cilt 2, Sayı 3, 144 sayfa, Ankara,1993

CONNEL, R. W. Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum Kişi ve Cinsel Politika (Çeviri: Cem Soydemir), İstanbul: 1998 Ayrıntı Yayınları

COX, N. L. The Relationship Between Sibling Participation in Household Work and Development of Gender Role Attitudes. 1995 York University.

ÇUHADAROĞLU F. Adölesansda psikolojik gelişim özellikleri. Katkı Pediatri Dergisi 1996; 5:783-88.

DEMEZ, Gönül, "Kabadayıdan Sanal Delikanlıya Değişen Erkek İmgesi",s.22-23Babil Yayın Evi, İstanbul, 2005

DEREBOY, Ferhan, "Kimlik Bocalaması" Birsen Özkan, "Cinsel Eğitim Seminer Notları"

<http://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/250720071832282.%20Sayfa.pdf>

DODSON Fitzhugh, Çocuk Yasken Eğilir-Doğumdan Altı Yasa Kadar Çocuk Bakımı ve Eğitimi, Çeviri: Seçkin Selvi, 5. Basım, Özgür Yayınları, İstanbul, 1997

ELHAN, Yıldız. Toplumsal Cinsiyet Nedir? Kadının Sesi, Şubat, 2004, s.25.

EAGLY A.H., Steffen, V. J. Gender and Aggressive Behavior: A Meta-Analytic Review of the Social Psychological Literature. *Psychological Bulletin*, 1986. 100(3),309-330.

EAGLY, A., Beall, A., & Sternberg, R., *Psychology of Gender* içinde (ss. 92-119), 2004. New York: Guilford Publications

EAGLY A. H., Wood, W., & Diekman, A. Social Role Theory of Sex Differences and Similarities: A Current Appraisal. T. Eckes & H. M. Trautner (Ed), *The Developmental Social Psychology of Gender* içinde (ss. 123-174). Mahwah, NJ: 2000 Erlbaum.

FABER Adele-MAZLISH Elaine, *Çocuklarla İletişim-Çocuklar Nasıl Konuşursak Bizi Dinler ve Nasıl Dinlersek Bizimle Konuşurlar*, Çev: Van den Born, Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul 2003

FİSKE, J. (1996), *İletişim Çalışmalarına Giriş*, Ankara: Ark

GİDENS, A. *Sosyoloji* (Yayına Hazırlayanlar: Hüseyin Özel, Cemal Güzel), Ankara: 2000 Ayraç Yayınevi.

GİRGİNER, H. U. (1994), *Türk Toplumunda Cinsiyet Rollerini* (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı.

GÖKKAYA Füsün, *Anne-Babaların Cinsiyet Rolü Algıları ve Cinsiyete Uygun Çocuk Yetiştirme Eğilimleri ile Okul Öncesi Çocuklarının Cinsiyet Rolü Gelişimi (Oyuncak Tercihleri) Arasındaki İlişinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji ABD, İzmir, 1994, 157 sayfa.

GREER Germaine, *İğdiş Edilmiş Kadın*, Pencere Yayınları, İstanbul, 1996

HARİS M. *İnekler, domuzlar, savaşlar ve cadılar*. Ankara: İmge Kitabevi, 1995.

İMAMOĞLU. O., Yasak-Gültekin, Y. *Gazetelerde Kadın ve Erkeğin Temsil Edilişi*. *Türk Psikoloji Dergisi*, 8 (29), 1993, 23-30.

KAĞITÇIBAŞI Ç. *Sosyal Değişimin Psikolojik Boyutları: İzmir Lise Öğrencileri*

Üzerine Bir Deneme. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları. 1972.

Kağıtçıbaşı, Ç. Yeniden İnsan ve İnsanlar (10. Basım).. 1999 İstanbul: Evrim Yayınevi.

KAYPAKOĞLU, Serdar , “Toplumsal Cinsiyet ve İletişim”,s.20 Naos Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, 2003

KAYIR. A. Cinsellik kavramı ve cinsel mitler. İçinde: Yetkin N, İncesu C, editörler. Cinsel işlev bozuklukları. İstanbul: Roche Müstahzarları Sanayi A.Ş; 2001. p.34-9.

KELLER EF. Toplumsal cinsiyet ve bilim üzerine düşünceler. Birinci basım. İstanbul: Metis Yayınları, 2007:87-90.

KÜMBETOĞLU, Belkıs, “Gizli İşçiler: Kadınlar ve Bir Alan Araştırması”, İçinde: Kadın Araştırmalarında Yöntem(Yayına Hazırlayanlar: Serpil Çakır ve Necla Akgökçe, Sel Yayıncılık,1990), s.236.

MACKENZ ,E Robert j., Çocuğunuza Sınır Koyma, Çev: Dr. Hande Gürel, HYB Yayıncılık, Ankara, 2000, 340 sayfa.

MARANGOZ Gülsen, Aile Yapıları ve Çocuk, Kültür Ocağı Vakfı Bülteni, Sayı 1, 2003, www.kocav.org.tr

MCHALE, S.M., Gamble W.C. Sibling Relationships of Children With Disabled and Nondisabled Brothers and Sisters. *Developmental Psychology*, 25(3), 1989 421-429.

McHale, S. M., Bartko, T., Crouter, A. G., & Perry-Jenkins, M. Children's Housework and Their Psychosocial Functioning: The Mediating Effects of Parents' Sex Role Behaviors And Attitudes. *Child Development*, 61, 1990. 1413-1426.

MIZRAKÇI Şule, Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarına Etki Eden Faktörler: Demografik Özellikleri, Kendi Yetiştiriliş Tarzları, Çocuk Gelişimine İlişkin Bilgi Düzeyleri ve Çocuğun Mizacına İlişkin Algıları, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji ABD, İzmir, 1994, 150 sayfa.

OĞUZ Gürsel Yakıt, Toplumsal Yasamda Kadın(Eskişehir: A,Ü, Yayın No:1373,2002), s.17.

ÖZEN Serap Kapız, Mesleki Sosyalleşmenin Çocuklar Üzerine Etkileri, Endüstri İlişkileri ve İnsan kaynakları E-Dergi, Cilt: 5, Sayı: 2, www.isguc.org

ÖZNEL Nur, “İslam Ülkelerinde Aile”, Aile Politikaları-Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması-,Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991

PESESCHKAN Nossrat, Günlük Yasamın Psikoterapisi, Edt: Doç. Dr. Hülya Fısıloğlu, Çev: Kıvılcım Teksöz, Beyaz Yayınları, İstanbul, 2002

REED, Evelyn. Kadının Evrimi II Anaerkil Klandan Ataerkil Aileye. Payel Yayıncılık.İstanbul 1998.s.126

SIYEZ,DM, Uz Baş A: Ergenlerde görülen duygusal ve davranışsal problemlerle denetim odağı arasındaki ilişkinin incelenmesi. VIII. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Kongre Özet Kitapçığı, 2005.

SIVACIOĞLU M. Avrupa Topluluğunda kadın-erkek eşitliği ve bunun Türk mevzuatı ile karşılaştırılarak değerlendirilmesi, Aile ve Toplum Dergisi. 1991;1(1):5-10.

TAN, E.Mine. ECEVİT, Yıldız. ÜSÜR, S,Sancar, Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş s.62 (TÜSiAD Yayını,2000),

TEZCAN Mahmut, Kültür Kişilik (Psikolojik Antropoloji), Bilim Yayınları, Ankara, 1987

TUCKER C. J., Barber, B. L., and Eccles, J. S. Advice about life plans and personal problems in late adolescent sibling relationships. *Journal of. Youth Adolesence*, 1997 26, 63–76. www.tuik.gov.tr

TÜRKBAY Tümer, AKIN Rıdvan, SÖHMEN Gülay, SÖHMEN Teoman, Aile Tutumları ve Çocuk Gelişimi Üzerine Etkileri, 2004, www.gata.edu.tr

TÜRME. T. Toplumsal cinsiyet ve kadın sağlığı. İçinde: Akın A, editör. Toplumsal cinsiyet, sağlık ve kadın. Hacettepe Üniversitesi Yayınları; 2003. p.3-16.

UĞURLU Ozanser, Kadınlar-Ask Güzellik ve Mutlu Bir Hayat, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002:19-20

VAN DE VİVER, F.J.R. (2007). Cultural and Gender Differences in Gender-Role Beliefs, Sharing Household Task and Child-Care Responsibilities, And Well-Being Among Immigrants And Majority Members in The Netherlands. *Sex Roles*, 57, 2007. 813-824

YANBASTI. (1996), Kişilik Kuramları, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları

YAVUZER Haluk, Çocuk Eğitimi El Kitabı, 16. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003,176 sayfa.

WEIDENFELD, Nicolson. Aileye sadece kurumsal değişim açısından bakan çalışmaya örnek: Lawrence Stone, *The Family, Sex and Marriage in England 1500-1800*, Londra, 1977.

WHITING Beatrice B., Altı Kültürde Çocuk Yetiştirme İncelemeleri, Çev: Zafer İlbars, *Antropoloji Dergisi*, A. Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Sayı:9 Ankara, 1990:57

EKLER

Araştırma resimleri CD' si

ÖZET

13-14 YAŞ ÇOCUKLARIN RESİMLERİNE CİNSEL KİMLİĞİN YANSIMA BİÇİMLERİ

DURMUŞ, Hatice

Yüksek Lisans Tezi, Güzel Sanatlar Eğitimi Ana Bilim Dalı, Resim-İş Eğitimi
Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Handan TUNÇ

KASIM - 2012, 85 Sayfa

Cinsiyet ayrımcılığı, hızla değişmekte ve gelişmekte olan dünya kriterleri arasında hala gelenekselliğiyle kendini koruyan, dil, din ve sınıf ayrımcılığından daha ağır sonuçlarıyla toplumun her kesiminde varlığını hissettiren, bireyin kimlik edinme sürecinde önemli ve kalıcı rol üstlenen, çözümlenmemiş toplumsal bir olgudur.

Bu araştırmada, cinsiyet ayrımcılığı, tarihsel, sosyoekonomik, sosyokültürel ve dini inanış kökenleri adı altında incelenmiş ve toplumsal cinsiyetin, kültürden kültüre, ülkeden ülkeye ve zamana göre farklılık gösterebildiği saptanmıştır.

Tez çalışması, toplumsal cinsiyet ayrımcılığının eğitimde de bütünüyle çözümlenmemiş bir sorun olduğunu kabul ederek, cinsiyet ayrımının sanatsal yaratımlara nasıl yansındığını incelemiştir.

Araştırmada, ortaokul öğrencilerinin estetik yaratımlarında dışa vurum aracı olan resimlerden yararlanılarak, cinsiyet ayrımcılığından etkilenme durumları incelenmiştir.

13-14 yaşlarında, temel eğitim okullarında öğrenimini sürdüren eşit sayıdaki erkek ve kız öğrencilerinden oluşan iki gruba, cinsel kimliklerini ve cinsiyet rollerine bakış açılarını açığa çıkaracak dört farklı temada resim yaptırılıp bu resimlerin, sanat psikolojisi yöntemlerinden biri olan betimleme yöntemiyle analizi yapılmıştır. Yapılan analizler uzman görüşüne sunulup incelenmiş ve sonuca ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik, Gender (Cins ayrımcılığı), Yaratıcılık, Toplumsal Cinsiyet, Feminen, Maskülen, Androjen, Estetik, Sanat

SUMMARY

REFLECTION FORMS OF SEXUAL IDENTITY IN THE PICTURES OF CHILDREN AGED 13-14

DURMUŞ, Hatice

Master of Degree's Thesis, Department of Fine Arts Education, Art Education
Department

Thesis Advisor: Asst. Assoc. Dr. Handan TUNÇ

NOVEMBER- 2012, 85 pages

Gender discrimination, among the rapidly changing and developing criteria of the World is still self-maintaining traditionally, language, religion, and class discrimination that makes you feel the presence of more severe consequences in every part of society, a permanent and important role in the process of an individual acquiring identity is unresolved social phenomenon.

In this study, gender discrimination is studied under the name of the origins of religious belief, historical, socio-economic, socio-cultural and social gender which may differ respectively, culture to culture, country to country and over time is determined.

This thesis recognizing social gender discrimination is also completely unresolved in education, examined how gender segregation is reflected in artistic creations.

In this study, affected cases of gender discrimination are examined using images which is expression tool for middle school students' aesthetic creations.

13-14years old, two groups of male and female students with an equal number of continuing education in basic education schools, revealing aspects of sexual identity and gender roles is being drawn picture on four different themes; these paintings are analyzed with description method which is one of the methods of art psychology. The analyzes which were presented expert opinion, has been reached a conclusion.

Keywords: Adolescence, Gender (Sex discrimination), Creativity, Social Gender, Feminine, Masculine, Androgen, Aesthetics, Art